

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Kateřina Hrdinková

Jména hradů a zámků v Pardubickém kraji

Castle names in the Pardubice region

Praha 2020

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Štěpán, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce za pomoc a všechny cenné rady, které mi při psaní práce poskytl.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. srpna 2020

.....

Kateřina Hrdinková

Abstrakt

Práce se zabývá klasifikací jmen hradů a zámků v Pardubickém kraji. Úvodní část se věnuje problematice tvoření jmen hradů a zámků z širšího hlediska a vymezuje základní kritéria pro tvorbu hesláře. Druhá část obsahuje heslář s názvy zkoumaných objektů v Pardubickém kraji, který je členěn v první řadě na názvy primární a sekundární, dále podle způsobu tvoření. Bakalářská práce interpretuje na základě nashromážděných informací základní tendence ve tvoření hradních jmen v daném kraji, zejména se zaměřuje na kompozita německého původu.

Klíčová slova: onomastika, proprium, toponymum, hrad, zámek, německá kompozita, stará čeština

Abstract

The bachelor thesis addresses the classification of castle names in the Pardubice region. The introduction deals with the issue of creating names of castles from a broader perspective. It defines the basic criteria for creating a list of entries. The second part contains a list of entries including the names of the surveyed objects in the Pardubice region, which is primarily divided into primary and secondary names, further according to the method of creation. Based on the collected information, the bachelor thesis interprets the basic tendencies in the formation of the castle names in the region. It focuses especially on the compounds of German origin.

Key words: onomastics, proper name, toponym, castle, compounds of German origin, medieval Czech

OBSAH

Úvod.....	7
1 Hradní jména primární	11
1.1 Jména deantroponymická.....	11
1.1.1 Posesivní	11
1.1.1.1 Sufix <i>-jb, ja</i>	11
1.1.1.2 Sufix <i>-ov</i>	13
1.1.2 Kompozita	14
1.2. Jména deapelativní.....	15
1.2.1 Vzniklá onymizací apelativa	15
1.2.2 Odvozená	15
1.2.3 Kompozita	16
1.2.3.1 Zcela počestěné názvy	16
1.2.3.2 S německým komponentem:	18
1.2.3.2.1 <i>-berg, -berk, -perk</i>	18
1.2.3.2.1 <i>-štejn</i>	22
1.2.3.2.3 <i>-burk</i>	24
1.2.4 Sousloví.....	24
2 Hradní jména sekundární	27
2.1 Přejatá z oikonym.....	27
2.1.1 Jména podle polohy v blízkosti konkrétního sídla.....	27
2.1.2 Jména přenesená ze vzdálených objektů na základě určité souvislosti.....	29
2.2 Přejatá z anoikonym.....	30
3 Zámecká jména primární	32
3.1 Jména deantroponymická.....	32
3.1.1 čisté přejmutí antroponymA.....	32
3.1.2. Kompozita	32

3.2. Jména deapelativní	33
3.2.1 Vzniklá onymizací apelativa	33
3.2.2 Kompozita	33
4 Zámecká jména sekundární	35
4.1 Přejatá z oikonym	35
5 Výrazné tendence při tvoření názvů	50
5.1 Německá kompozita	50
5.2 Posesivní názvy	52
5.3 Další tendence	52
Závěr	53
Rejstřík	54
Seznam literatury:	56
Mapové přílohy	59
I. Hradní primární jména	59
II. Hradní sekundární jména	60
III. Zámecká primární jména	61
IV. Zámecká sekundární jména	62

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá názvy hradů a zámků v Pardubickém kraji. Pozornost k hradům a zámkům do dnešní doby obraceli spíše historikové, lingvistického bádání v uvedené oblasti mnoho nenajdeme. Hradními jmény se dosud mimo několik dílčích studií (Spal¹, Nezbeda² aj.) souhrnněji zabývaly H. Glombová³ v bakalářské práci a M. Hlaváčková⁴ a J. Menclová⁵ ve svých diplomových pracích. Obě diplomové práce vedl PhDr. Ivan Lutterer, CSc., v Praze.

Bakalářská práce byla obhájená v Brně pod vedením Mgr. Michaely Čornejové, Ph.D. Obsahuje kromě dlouhého úvodu heslář, jehož strukturu přebírám do své práce i já. Na rozdíl od H. Glombové však za heslář zařazuji i kapitolu, v níž vysleduji základní tendence tvoření názvů. K tomuto kroku mě vedla struktura práce M. Hlaváčkové, která uvádí možné způsoby tvoření a k nim konkrétní příklady – žádný heslář klasifikující názvy neobsahuje. Ve své práci jsem se však rozhodla pro sloučení hesláře s popisem základních tendencí tvoření hradních jmen v daném kraji, neboť obě části považuji za nezbytné k odbornému vysledování problematiky.

Shromážděné názvy v práci klasifikuji a interpretuji, k čemuž používám jak jazykových, tak mimojazykových poznatků (viz dále). Vycházím ze současného členění krajů a práce obsahuje názvy objektů, které alespoň po část své existence byly označovány za hrad či zámek. V hesláři jsou tedy zahrnuty i zámky vzniklé z tvrzí.

Velmi specifickým okruhem jsou názvy zámků, které byly přestavěny z hradů a jejich jméno si zachovaly. Takové objekty budu řadit mezi názvy hradů, neboť jméno bylo utvořeno pro hrad, zámek ho poté přejal. V hesláři bude vždy uvedena poznámka, že se jedná o hrad přestavěný na zámek.

V bakalářské práci se zabývám názvy hradů a zámků zvlášť, a to zejména z praktických důvodů. Zámky, jakožto budovy s obytnou funkcí, byly obvykle budovány v již obydlené lokalitě, jejíž jméno přejaly. Hrady se naproti tomu stavěly daleko od

¹ SPAL, Jaromír: Ke jménům hradů v Čechách, ZMK 13, 1972, s. 168–170.

² NEZBEDA, Vilém.: K třídění jmen hradů, hrádků a tvrzí v Čechách. Onomastický zpravodaj ČSAV. XXXI, 1990.

³ GLOMBOVÁ, Hana: Hradní nomenklatura v Moravskoslezském a Olomouckém kraji. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2009; Vedoucí práce Michaela Čornejová, bakalářská práce.

⁴ HLAVÁČKOVÁ, Marie: Názvy hradu a zámku ve Středočeském kraji. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1985; Vedoucí práce Ivan Lutterer, diplomová práce.

⁵ MENCLOVÁ, Jiřina: Vlastní názvy hradů a zámků v Jihočeském kraji. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1982; Vedoucí práce Ivan Lutterer, diplomová práce.

civilizace na nedostupných místech a tvořily se pro ně názvy primární (o rozdílných tendencích ve tvoření názvů hradů a zámků viz kapitolu 5).

Rozlišení označení *hrad* a *zámek* však může být zavádějící, neboť po značnou dobu fungovala jako synonyma. J. Macek⁶ uvádí, že označení *zámek* se u nás poprvé objevuje v polovině 15. století a souvisí pravděpodobně s novou funkcí hradů – kromě té fortifikační získávají i funkci obytnou. Až do poloviny 16. století fungují obě pojmenování jako synonyma (hrad se používá spíše pro opuštěné objekty), dokud nepřevládne označení zámek. To lze vidět např. na dokladech hradu Lanšperku, pro který je r. 1588, kdy už byl značně zchátralý, použito označení zámek⁷.

V 16. století získává na důležitosti budova paláce, která je obklopená, „uzamčená“ okolními budovami. Uvedená skutečnost je velmi důležitá pro samotné slovo *zámek*, jež vzniklo přeneseně z původního významu slova zámek – „zamykací zařízení“⁸. Rejzek⁹ uvádí, že zámek ve významu „šlechtické sídlo“ je „přenesené od zámek (pozn. „zamykací zařízení“) podle něm. Schloss, které má také oba významy. Vlastně „uzavřená, opevněná budova““. Používání slova *zámek* ve významu „šlechtické sídlo“ potvrzuje i *Elektronický slovník staré češtiny*, který mimo významu „mechanismus na uzavírání dveří (zámek, závora ap.)“¹⁰ uvádí i „opevněné, uzavřené šlechtické sídlo, hrad, zámek“¹¹.

V hesláři jsem objekty řadila podle toho, zda dnes označují hrad či zámek.

Na základě zmíněného kritéria jsem vyčlenila 25 hradů a 44 zámků, přičemž 5 hradů a 4 zámky byly v určité době zároveň označovány paralelním jménem. Oba tyto názvy mají vlastní heslo, neboť jejich výklady jsou rozdílné. Hesla jsou mezi sebou propojená odkazy.

Jako primární literatura pro výčet hradů a zámků sloužilo dílo A. Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Tato publikace se však zabývá pouze objekty do 17. století, proto bylo nutné seznam doplnit ještě výčtem na základě *Hradů, zámků a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* od T. Šimka a kol.

⁶ MACEK, J.: Hrad a zámek. Studie historicko-sémantická. ČCH 90, 1992, s. 3–16.

⁷ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 482.

⁸ MACEK, J.: Hrad a zámek. Studie historicko-sémantická. ČCH 90, 1992, s. 3–16.

⁹ REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda 2001, s. 733.

¹⁰ Elektronický slovník staré češtiny [online]. Praha: Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2006 [cit 2020-04-15] Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

¹¹ Tamtéž.

Samotný heslář neobsahuje pouze výklad daného jména, ale i krátký odstavec o historických souvislostech hradu/zámku. Onomastika jako komplexní věda totiž pro své poznání potřebuje znát nejen jazykové, ale i mimojazykové skutečnosti. V případě hradů/zámků nám pro správné určení původu názvu může pomoci mimo jiné doba jejich vzniku, protože v určitých obdobích převažovaly různé tendence tvoření jmen. Mnohdy je také důležitá poloha daného objektu (např. *Humperky*), popřípadě jeho podoba (např. *Rabštejnek*), která může s názvem souviset.

Heslo kromě údajů o době a okolnostech vzniku objektu obsahuje i krátkou zmínku o jeho současném stavu, který přímo nesouvisí s názvem, ovšem jeví se mi jako důležitý, pokud si máme udělat základní představu o konkrétním hradu nebo zámku.

Ve své práci se ve výkladu jmen opírám zejména o *Místní jména v Čechách* od A. Profouse, v menší míře o novější, ale méně obsáhlá *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* od I. Lutterera a R. Šrámka. V případech, kde to bylo možné, jsem ve výkladu názvů vycházela i z jednotlivých studií či historických příruček. Doklady o jménech jsem zpravidla čerpala z *Místních jmen v Čechách*. U některých dokladů však bohužel nelze zcela jasně rozeznat, zda se v daném případě jedná o název hradu/zámku či přilehlé obce.

Pokud není jasné, že se doklad váže opravdu k hradu či zámku, v práci ho neuvádím a na jeho místo začleňuji poznámku o dané skutečnosti.

Pro klasifikaci názvů pro mě bylo důležité zejména třídění navržené V. Nezbedou¹². Ten navrhuje dva základní způsoby klasifikace:

„a) podle jejich formy bez přihlédnutí k motivaci vzniku jména

b) podle motivace vzniku jména s přihlédnutím k jejich formě“¹³.

Podle formy by se v první řadě rozdělila jména na jednoslovná a víceslovná.

V bakalářské práci se však inspiroji druhým způsobem třídění, jenž rozdělí názvy nejprve na primární a sekundární. Primární názvy jsou takové, které jim dali jejich majitelé současně s jejich vznikem a byly vytvořeny speciálně pro daný objekt. Jméno „symbolicky nebo metaforicky vyjádřilo očekávané přání nebo záměr zakladatele, vztah

¹² NEZBEDA, Vilém.: K třídění jmen hradů, hrádků a tvrzí v Čechách. Onomastický zpravodaj ČSAV. XXXI, 1990, s. 87–103.

¹³ Tamtéž, s. 89.

či [ideu], popř. topografickou situaci, která byla se vznikem hradu spojena“¹⁴. Sekundární jsou takové názvy, jež vznikly primárně pro jiné místo, nejčastěji obec, a na hrad byly přeneseny až sekundárně. Původní místní jména v bakalářské práci uvádím, ale dále nerozebírám jejich vznik, neboť pro práci není důležitý jejich původ, nýbrž motiv, kterým je poloha v dané obci. Hradní či zámecká jména vzniklá z pomístních jmen jsou pro rozbor zajímavější, proto se na ně v práci zaměřuji důkladněji než na původní oikonyma. Sekundární názvy jsou řazeny podle toho, zda vznikly z oikonym či anoikonym, a dále abecedně.

Primární jména jsou dále dělena na základě Nezbedova třídění podle formy, tedy podle toho, jak vznikly. Může se jednat buď o slova jednoslovná utvořená z apelativ nebo onym, o slova jednoduchá složená nebo o jména víceslovná. Tohoto třídění se držím i já.

Na základě uvedeného jsem pro každé heslo zvolila následující strukturu:

Název hradu/zámku (Paralelní název)

Lokace

Historické souvislosti

Výklad jména

Doklady (1. doklad a další doklady pouze v případě, že ilustrují vývoj daného pojmenování)

¹⁴ NEZBEDA, Vilém.: K třídění jmen hradů, hrádků a tvrzí v Čechách. Onomastický zpravodaj ČSAV. XXXI, 1990, s. 90

1 HRADNÍ JMÉNA PRIMÁRNÍ

1.1 Jména deantroponymická

1.1.1 POSESIVNÍ

1.1.1.1 Sufix *-jb, ja*

Chrudim

11 km j. od Pardubic

Nedaleko místa hradu se za pohanských dob nacházela osada, jež byla opevňována zhruba do 13. století. I přes ustavičné zlepšování se opevnění nevyrovnalo opevnění západnímu a za Přemysla Otakara II. byla osada i s hradem přenesena na nedaleké místo do blízkosti arciděkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie.¹⁵ Dnes je objekt zcela zaniklý a na jeho místě se nacházejí obytné budovy.¹⁶

Název *Chrudim* vznikl připojením posesivní přípony *-jb* k osobnímu jménu *Chrudim* a znamenal tedy ‚Chrudimův hrad‘.¹⁷

Doklady: 993 In civitatibus ... *Chrudimi*¹⁸

Litomyšl

13 km jz. od Ústí nad Orlicí

Doba vzniku hradu Litomyšle není dodnes zcela jasná, neboť o jeho založení neexistují žádné písemné zprávy. Poprvé je zmiňován v Kosmově kronice, ale podle Sedláčka¹⁹ je hrad zřejmě daleko starší. Po vzniku litomyšlského biskupství r. 1344 začala růst obytná funkce hradu a po požáru r. 1460, který zničil velkou část objektu, byla zahájena přestavba hradního paláce na zámek v dnešním slova smyslu.²⁰ Dnes je zámek otevřen veřejnosti.

Jméno Litomyšl vzniklo přivlastňovací příponou *-jb* z osobního jména *Ľutomysl* ve významu ‚Ľutomyslův hrad‘.²¹ Z dokladů můžeme vidět, že na konci 14. století muselo

¹⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 173.

¹⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 170.

¹⁷ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 65.

¹⁸ Tamtéž, s. 64.

¹⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 4.

²⁰ Tamtéž, s. 4–19.

²¹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 642.

dojít ke změně *Lutomyšl* v *Litomyšl*. Tato změna by se dala vysvětlit druhou staročeskou přehláskou *u* v *i*, která probíhala po celé 14. století s tím, že podle Gebauera²² byla dovršena na konci tohoto století.

Doklady: (ad. A. 981) castrum *Luthomisl*; [...] 1379 monast. in *Luthomissl*; 1403 episc. *Litomyslensis*²³

Karle

12 km jv. od Litomyšle

Dnes zaniklý hrad je písemně doložen pouze v legendě o sv. Brigitě, která uvádí jako rok, kdy hrad již stál, 1374. Na základě hradních pozůstatků lze určit, že pocházejí někdy z poloviny 14. století.²⁴

Jméno *Karle* vzniklo podle Profouse²⁵ připojením přípony ženského rodu *-ja* ke jménu Karel s významem ‚Karlova studánka n. ves‘. Jeho výklad jména se totiž vztahuje ke vsi, předpokládá, že vznikla primárně a její název hrad přejal. První doklad českého tvaru *Karle* (nikoliv původního německého *Karlsbrunn*) udává ale až r. 1409.

Existuje i starší doklad jména *Karle* v deníku, který byl psán při převozu těla sv. Brigity z Říma do Švédska. Pozoruhodné je, že je celý deník psán německy, ovšem u hradu zaznamenává českou podobu. Bylo by zajímavé dopátrat, proč tomu tak bylo, k čemuž ale nemám dostatek materiálů. Jednou z možností je samozřejmě to, že se německá podoba *Karlsbrunn* používala pouze pro ves, pro hrad nikoliv. Otázkou je, proč tomu tak bylo. Zmíněný doklad pochází z r. 1374 a mluví se v něm o *loupeživém rytíři z Karle* (v originálu *Raubritter von Karle*)²⁶. Rytíř bezpochyby nesídlil ve vsi, ale na hradě, z čehož můžeme usoudit, že název byl primárně vytvořen pro hrad. V takovém případě by se však nemohl použít pro vyložení názvu Profousův výklad, který operuje se sufixem ženského rodu *-ja*. Daleko pravděpodobnější by zde bylo užití přípony mužského rodu *-jb* ve významu ‚Karlův hrad‘. V takovém případě by však vyvstávala otázka, proč došlo ke změně jména *Karel* na *Karle*, když v jiných případech použití tohoto sufixu k žádnému přesmyknutí nedošlo.

²² GEBAUER, Jan: Hláskosloví jazyka českého. Praha: Nákladem Theod. Mourka 1877, s. 67.

²³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 642.

²⁴ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 192.

²⁵ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 205.

²⁶ ŠVONCOVÁ, Zuzana: *Svatá Brigita švédská a české země ve světle písemných pramenů*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2012. Vedoucí práce doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

Doklady: 1374 Raubritter von *Karle*²⁷

1.1.1.2 Sufix -ov

Rozpakov

8 km jz. od Chrudimi

Dobu vzniku již zcela zaniklého hradu Rozpakov není možno určit. O hradu existuje nejstarší doklad z r. 1381, kdy hrad připadl jako odúmrť Václavovi IV. Dnes je z hradu dochovaný pouze příkop a skromné pozůstatky zdí.²⁸

Název vznikl připojením posesivního sufixu -ov k osobnímu jménu *Rozpaka, ve významu „Rozpakův hrad“.²⁹ Profous dané jméno výslovně neuvádí, což je pravděpodobně způsobeno tím, že podoba jména není nikde doložená. Jak se lze dočíst v *Indexu Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody*³⁰, jméno *Rozpaka bylo pouze rekonstruováno na základě místního jména. Kvůli nedostatku materiálu dnes bohužel nemůžeme určit, zda byl *Rozpaka zakladatel hradu, či jaký jiný vztah k němu měl.

Doklady: 1381 *Rozpakov castrum*³¹

Strádov

3 km sv. od Nasavrk

První zmínka o Strádově je z roku 1374, kdy hrad patřil Jarošovi Lacembokovi. Starší doklady o hradu nejsou, můžeme tedy soudit, že se jedná o hrad ze 14. století.³² Od 16. století byl pustý a dnes se s něj zachovalo už jen několik zdí.³³

Místní jméno Strádov vzniklo přidáním přivlastňovací přípony -ov k osobnímu jménu Strada. Znamená tedy „Stradův hrad“.³⁴

²⁷ ŠVONCOVÁ, Zuzana. Svatá Brigita švédská a české země ve světle písemných pramenů. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2012. Vedoucí práce doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D., s. 32.

²⁸ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl patnáctý. Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko. Praha: Argo 1998; 2. vyd., s. 307.

²⁹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 600.

³⁰ *Index Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody* [on-line]. Eds. K. Oliva (jr.) a L. Olivová-Nezbedová. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

³¹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 600.

³² SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 159.

³³ ZÁVORKOVÁ, Radka: Zřícenina hradu Strádova. Ve Strádovském pekle nad údolím řeky Chrudimky [online]. 28.8.2015 [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://www.nasavrky.cz/zricenina-hradu-stradova/d-2251>.

³⁴ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 179.

Doklady: 1374 Jaross. de *Stradow*³⁵

Zítkov (viz Nový Hrad)

1,9 km jz. od Chocně

Hrad byl nejspíš založen Karlem IV. nebo Janem Pyknou z Lichtemburku, tedy někdy ve 14. století. S největší pravděpodobností se neudržel dlouho, neboť již v 15. století byl nahrazen tvrzí v Chocni.³⁶

Název *Zítkov* je novověkým označením zbytků zaniklého hradu, kterému se dříve říkalo *Nový Hrad*.³⁷ Profous výklad názvu daného hradu neuvádí, na základě přivlastňovacího sufixu *-ov* se však dá předpokládat, že vzniklo z osobního jména *Zítek*³⁸ připojením přípony. Svoboda³⁹ uvádí pouze ženskou podobu jména *Zítka*, totéž se dočteme i v *Indexu Slovníku staročeských osobních jmen*⁴⁰. Předpokládám však, že údaje z *Elektronického slovníku staré češtiny* jsou správné, neboť se mi zdá nepravděpodobné, že by mužská podoba jména zněla jinak než *Zítek*.

Písemné doklady jména nejsou k dispozici.

1.1.2 KOMPOZITA

Košumberk

5½ km sv. od Skutče

První zmínka o hradu Košumberku je z r. 1318. Podle Adámka⁴¹ je tedy pravděpodobné, že vznikl na konci 13. nebo na počátku 14. století. Hrad byl ve 20. století renovován a dnes je otevřen veřejnosti.

Hradu byl název vytvořen uměle při jeho vzniku. První člen složeniny nelze podle Profouse⁴² bez násilí vysvětlit. Tvrdí, že nejpravděpodobnější výklad je z osobního jména *Koš*. Mohlo se však také jednat o hrad v podobě koše. Na základě nejrozumnějších

³⁵ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž*. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 178.

³⁶ DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 629.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Elektronický slovník staré češtiny [online]. Praha: Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2006 [cit 2020-04-05] Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

³⁹ SVOBODA, Jan: *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Praha: Nakladatelství ČSAV 1964, s. 133.

⁴⁰ *Index Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody* [on-line]. Eds. K. Oliva (jr.) a L. Olivová-Nezbedová. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

⁴¹ ADÁMEK, K. V. a kol.: *Království české. VI, Východní Čechy. Část druhá*. Praha: Nakladatel Pavel Körber 1914, s. 129.

⁴² PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L*. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 334.

rekonstrukcí podoby⁴³ by hrad z dnešního pohledu koš moc nepřipomínal, ovšem lidská mentalita se v průběhu časů mění, proto nelze ani tuto hypotézu zcela vyloučit. Zařazení jména do skupiny deantroponymických názvů je proto sporné. Druhý člen *-berg* označuje polohu hradu na hoře.

Doklady: 14. století de castro *Coschenberch* - - de *Cossenberch*⁴⁴

1.2. Jména deapelativní

1.2.1 VZNIKLÁ ONYMIZACÍ APELATIVA

Chudoba

V blízkosti Žampachu

Hrádek Chudoba byl součástí obranného systému hradu Žampachu. Není však jisté, zda vznikl spolu s Žampachem na přelomu 13.-14. století, nebo až později. Dnes je objekt zcela zaniklý, nedochovaly se po něm žádné stopy.⁴⁵

Profous⁴⁶ uvádí, že název *Chudoba* vznikl z apelativa *chudoba* něm. *Armut*. Jednalo by se tedy o ‚chudý hrádek‘. Toto vysvětlení se mi zdá pravděpodobné, jelikož by název vhodně vyjadřoval kontrast mezi větším hradem Žampachem a tímto menším hrádkem, který byl součástí opevnění Žampachu.

Doklady: (1373) de *Chudoba*⁴⁷

1.2.2 ODVOZENÁ

Orlík (viz Saldenstein)

0,5 km j. od Brandýsa nad Orlicí

Dnes zaniklý hrad byl postaven pravděpodobně na přelomu 13/14. století, přesná doba vzniku však není známa. První a zároveň jediný písemný doklad o hradu pochází z r.

⁴³ Hrad Košumberk [online]. 16. 1. 2011 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.castles.cz/hrad-kosumberk/galerie-obrazky-nakresy-historie.html>.

⁴⁴ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 334.

⁴⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 171.

⁴⁶ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 69.

⁴⁷ Tamtéž.

1311, v němž je ale nazýván paralelním názvem *Saldenstein*⁴⁸. Jeho zánik se datuje do doby krátce poté, co objekt získali pražští zderazští křižovníci.⁴⁹

Název *Orlík* byl ve středověku poměrně oblíbený. Jednalo se o obrazné pojmenování a podle Profouse⁵⁰ velmi výstižné: „Hrad stál na skále jako orlík, tj. mladý orel nad svým hnízdem na skále.“. Profous ve svém výkladu vychází z domněnky, že sufix *-ík* byl připojen za apelativum *orel* a má deminutivní funkci. Jedná se však pouze o jednu z možných funkcí zmíněného sufixu. Přípona *-ík* se dá také vkládat za přídavné jméno a v tom případě „dodává odvozeným slovům význam nositele vlastnosti označené základovým adjektivem“⁵¹. Takto mohou být interpretovány i výsledky univerbizace, o níž by se v případě názvu *Orlík* dalo také uvažovat (*orlí hrad* → *Orlík*). Kromě Orlíku nedaleko Brandýsa nad Orlicí dostalo stejný název i několik dalších hradů v Čechách. Spojuje je poloha na skále či vrchu (např. Orlík u Humpolce⁵²).

Písemné doklady vztahující se výhradně k hradu neexistují. Název se dochoval díky nedaleké usedlosti, která přejala jeho jméno.⁵³

1.2.3 KOMPOZITA

1.2.3.1 Zcela počestěné názvy

Hohenberg → Humperky (viz Skuteč)

6 ½ km východně od Hlinska

O hradu existují pouze zlomkovité informace, které neumožňují dostatečné popsání objektu. Jeho založení však pravděpodobně sahá do druhé poloviny 13. století a zánik souvisí s výstavbou hradu Rychmburku v první čtvrtině 14. století. Dnes se tedy jedná o zaniklý hrad, po němž neexistuje žádná terénní pozůstalost.⁵⁴

⁴⁸ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 285.

⁴⁹ DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 403.

⁵⁰ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 267–268.

⁵¹ -ík/-ník, in: ŠIMANDL, Josef: *Slovník afixů užívaných v češtině* [online]. 18. 12. 2018 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.slovnikafixu.cz/heslar/-%C3%ADk/-n%C3%ADk>.

⁵² Viz ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 348.

⁵³ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 285.

⁵⁴ DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 505.

Název *Humperky* lze jen velmi těžko vyložit. Podle *Hradů, zámků a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*⁵⁵ se jméno *Humperky* vyvinulo z německé podoby *Hohenberg*, které dostal hrad díky své poloze na vyvýšené skále. To předpokládá také Jaroslav Teplý⁵⁶, který danou podobu odvozuje ze smlouvy r. 1289, v níž stojí *Wyschonis et Zkuts*. *Wyschonis* je zkomolené jméno *Humperků*. Jejich současný název se podle něj vyvinul z *Höhenberg* či *Höhenburg*, což je označení odvozené od německého *Höhe*, v překladu znamenající ‚výšina‘. Dále uvádí: „Soudím tudíž, že za místním jménem *Wyschonis* tají se české appellativum ‚výšina‘, uchovaná dodnes v poněkud podobě pomístního jména koty 492 m „*Humperky*“, že v listině ono shora citované místo *Wyschonis et Zkuts* je třeba číst jako [hrad] Výšina a [osada] Skuteč“⁵⁷.

Tento výklad se zdá oprávněný, ovšem lze ho použít pouze na název *Wyschonis*. Německá podoba názvu hradu, tedy *Höhenberg*, spíše ukazuje na to, že ve jméně nevystupují dvě substantiva, ale adjektivum s významem ‚vysoký‘ a substantivum znamenající ‚vrch‘.

Doklady: 1289 *Wyschonis et Zkuts*⁵⁸

Lichtenburg → Lichnice

14 km v. od Čáslavi

Zděný hrad byl založen okolo r. 1250 na místě původního hradiště, které nechal v polovině 12. století vybudovat předek rodu Ronovců Smil.⁵⁹ Místo se nazývalo Světlík nebo Světlice, o čemž svědčí i doklady z vlády zmíněného Smila *smyl swyetlik*⁶⁰. Do dnešních dob se dochovala pouze zřícenina s věží. Celý objekt je přístupný veřejnosti.

Název Lichnice se vyvinul z původního německého názvu *Lichtenburg*, který byl zděnému hradu dán při založení podle tehdejší německé módy. Jméno *Lichtenburg* je volným překladem názvu původního hradiště *Světlík* (*světlo* něm. *Licht*), o němž I.

⁵⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 145.

⁵⁶ TEPLÝ, Jaroslav: Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392. [část 2.]. In: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. Pardubice: Univerzita Pardubice - Ústav jazyků a humanitních studií 1999, s. 93-113.

⁵⁷ Tamtéž, s. 97.

⁵⁸ Tamtéž, s. 96.

⁵⁹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 267.

⁶⁰ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 611.

Lutterer a R. Šrámek⁶¹ píšou, že přejalo jméno lesa, jenž musel být vykácen. Podle A. Profouse⁶² „vyšlo německé jméno z výrazu (auf der) lichten Burg ,na světlém hradě“. Český lid si pravděpodobně počestil německý název analogicky podle blízkého hradu *Lip-nice* a vsi *Třemoš-nice* připojením stejné přípony *-nice* k základu *Licht-* (*Licht-nice* → *Lichnice*).

Doklady: 1251 Smilo de *Luchtenburc*⁶³; [...] 1787 *Lichtenburg*, *Lichnicze*; 1843 Burgruine *Lichtenburg* (*Lichnice*, *Litchtnice*); 1870 *Lichtenburk*, *Lichnice*; 1895 *Lichnice*⁶⁴

1.2.3.2 S německým komponentem:

1.2.3.2.1 -berg, -berk, -perk

Fürstenberg (viz Svojanov)

14 km jv. od Poličky

Hrad byl založen kolem r. 1265 Přemyslem Otakarem II. na spojovací obchodní cestě mezi Čechami a Moravou.⁶⁵ Dnes je objekt ve vlastnictví města Poličky a je otevřen veřejnosti.⁶⁶

Název byl hradu dán podle tehdejší německé módy a mohl znamenat buďto ,knížecí hora‘, nebo ,hrad zemského knížete‘. V názvech hradů tehdejší doby se totiž často střídalo *-berg* a *-burg*, výklad proto není jednoznačný. Původní název *Fürstenberg* byl do počátku 14. století vytlačen sekundárním názvem podle přilehlé vsi *Svojanov*.⁶⁷

Doklady: k r. 1287 in castro, wuod *Vurstenberg*⁶⁸

⁶¹ LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. Havlíčkův Brod: Tobiaš, 2004; 2. vyd., s. 157.

⁶² PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 612.

⁶³ ŠMILAUER, Vladimír: Místní jména v okrese Česká Lípa. In *Onomastický zpravodaj* 24, 1983, č. 1, s. 320.

⁶⁴ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 611.

⁶⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 479.

⁶⁶ Historie hradu [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <http://www.svojanov.cz/historie-a-prohlidky>.

⁶⁷ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 259.

⁶⁸ Tamtéž.

Kyšperk (viz Supí Hora)

0,5 km z. od Letohradu

O hradu Kyšperku se doposud nepodařilo zjistit téměř žádné informace, proto údaje, které do této práce přejmu od Durdíka⁶⁹, jsou pouze neúplné, jak sám autor píše. V r. 1308 se připomíná Ježek z Kyšperka, o němž se předpokládá, že byl i zakladatelem hradu. Dnes se jedná o zaniklý objekt, jehož délka existence však stejně jako doba vzniku i podoba zůstávají otázkami pro další výzkum.

Hrad původně nesl německý název *Geiersberg*, „supí hora n. hrad“. Tento název byl s oblibou dáván hradům na nepřístupných kopcích jako byl Kyšperk. Dnešní podoba se vyvinula ze středohornoněmeckého *Gîrsperc* hláskovým přizpůsobením. Od konce 18. století se používal také paralelní český název *Supí Hora*, který se ale trvale neujal.⁷⁰ Profous⁷¹ uvádí, že Hložkové a Koldové ze Žampachu, kteří hrad vlastnili, měli v erbu černou trubku se zlatými obroučkami na bílém štítě, proto nelze název vykládat z erbovního znaku jako například *Rožmberk*. Výklad Šrámkův a Luttererův vypadá tedy pravděpodobně.

V Německu existuje hned několik objektů s názvem *Geiersberg*, proto by se dalo uvažovat o tom, že název byl z těchto krajů přenesen. Daleko pravděpodobnější však je, že šlo o módní, běžně užívané pojmenování pro hrady umístěné na nepřístupných kopcích (srov. Rabštejnek).

Doklady: 1308 Jenisius de *Geyrsperg*; 1349 de *Gynsperch*; 1354 de *Geyersperch*; 1358 de *Gyrssperk*; 1360 de *Giersperk*; 1368 de *Geysperg*; 1379 de *Gayersperg*; 1543 (1514) w *Kyssperku*; 1790 *Geyersberg*, *Supi hora*⁷²

Lanšperk

5 km sv. od Ústí nad Orlicí

Hrad postavil z pověření krále Přemysla Otakara II. některý příslušník rodu z Drnholce v souvislosti s kolonizací mezi Tichou Orlicí a česko-moravským pomezím ve 13. století.

⁶⁹ DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 317.

⁷⁰ LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004; 2. vyd., s. 152.

⁷¹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 471.

⁷² Tamtéž.

Hrad však od počátku 16. století nesloužil jako panské sídlo, začal chátrat a dnes ho můžeme spatřit jen jako hradní zříceninu.⁷³

Výklad jména se u Profouse a u Lutterera a Šrámků liší, v obou publikacích však můžeme najít, že se název vyvinul z tvaru *Landesberg*. Podle Profouse⁷⁴ se jedná o „horu (metonym. hrad) země královské“ – rozumíme tím ‚hrad na královském zboží‘. Pokud však provedeme doslovný překlad názvu (*Land* česky ‚země‘ a *Berg* česky ‚hrad‘), o králi či království nenajdeme jedinou zmínku. Proto se přikláním spíše k výkladu Lutterera a Šrámků⁷⁵, kteří jméno vykládají jako ‚hora n. hrad země‘. Autoři poukazují na to, že je název tvořen stejným způsobem jako jméno nedalekého Lanškrouna, které vzniklo z něm. *Landeskrona* s významem ‚koruna země‘. Toto jméno by se pravděpodobně už na základě metonymie dalo vztahovat ke králi či království, tvar *Landesberg* však nikoliv.

Doklady: 1285 castrum *Lantsperch*⁷⁶

Žumberk

5 km sv. od Nasavrk

Písemně je hrad poprvé datován k roku 1318, kdy patřil vladykovi Pilunkovi ze Žumberka.⁷⁷ Sedláček⁷⁸ dále uvádí, že hrad musel být postaven na konci 13. století, což odvozuje od původní podoby jména *Sunenberk*. V této době prý vznikaly hrady na kopcích a návrších a byla jim dávána německá jména. Jeho výklad koresponduje s heslem *Vlastní jméno místní* v Novém encyklopedickém slovníku češtiny⁷⁹, kde se uvádí, že německá jména jsou hradům dávána od 13. století v souvislosti s vnější kolonizací – s tou souvisí i tzv. německá móda názvu hradů (viz kap. 5.1). Hrad se v r. 1900 dostal ve značně zchátralém stavu pod správu obce Žumberk. Od r. 2009 probíhá jeho částečná rekonstrukce.⁸⁰

⁷³ SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl druhý. Hradecko. Praha: Argo 1994; 3. nezm. vyd., s. 99.

⁷⁴ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 482.

⁷⁵ LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004; 2. vyd., s. 149.

⁷⁶ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 482.

⁷⁷ SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 137.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ DAVID, Jaroslav: VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Poslední změna 2. 11. 2019, dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ.

⁸⁰ Hrad Žumberk v současnosti [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://www.obec-zumberk.cz/index.php?nid=3521&lid=cs&oid=3757793>.

Dnešní jméno *Žumberk* se vyvinulo z původního *Sunnenberk* nebo *Sunberk*. Podle Profouse⁸¹ první člen složeniny „Sonne“ (‘slunce, slunné místo’) znamená v tomto případě východní světovou stranu. Hrad byl postaven na ostrohu, který na východní straně spadal mírněji než na západní⁸², proto k němu byl přístup pravděpodobně právě z této strany. Šimek a kol.⁸³ dokonce uvádějí, že hrad byl na nejpřístupnější jihovýchodní straně opevněn valem. Tento fakt by vysvětloval Profousův výklad, ovšem daleko pravděpodobnější bude vysvětlení názvu jako označení prostě slunného místa.

Stejně jméno jako probíraný objekt měl totiž v jisté době i hrad Ronovec na Havlíčkobrodsku (pův. název *Sommerburg* změněno na *Sunnenburg*, z čehož se vyvinulo *Žumberk*; název byl nahrazen jménem podle zakladatele *Ronovec*⁸⁴), který stál na ostrohu svažujícím se k západu, zesílený valem byl od jihu.⁸⁵ Profousův výklad vyplývající z východní strany zde tedy nemá žádné opodstatnění. Totéž platí i pro vodní tvrz *Žumberk*, která podle Šimka a kol. dokonce ani nebyla postavena na vrchu, pouze na slunném návrší.⁸⁶ Šimek a kol. svým výkladem pravděpodobně chtějí vysvětlit název a jelikož si uvědomují, že hrad nestojí na vysokém vrchu, ale téměř u vody, označili místo stavby za návrší nikoliv za vrch. Oba pojmy jsou však v podstatě synonymní, proto výklad autorů neodpovídá skutečnosti.

Zajímavý je doklad z r. 1419, kdy byla uplatněna 2. stč přehláska *u* v *i*, která se však v tomto případě neudržela.

Doklady: 1318 de *Zunberg*; [...] 1419 z *Žimberga*; 1436 na *Zumbercze*⁸⁷

⁸¹ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 861.

⁸² TOMEK, Vratislav Václav a kol.: Po troskách české slávy. Hrady, zámky a tvrze české, jich založení, dějiny, pověsti a poklady umělecké. Díl II: Praha: Körber 1916, s. 39.

⁸³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 581.

⁸⁴ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 585.

⁸⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 420.

⁸⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V, Jižní Čechy. Praha: Svoboda 1986, s. 225–226.

⁸⁷ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 860–861.

1.2.3.2.1 -štejn

Rabštejnek

5 ½ km jz. od Chrudimi

Hrad pravděpodobně vznikl v první polovině 14. století, i když první doklady jsou až z druhé poloviny tohoto století.⁸⁸ Dnes jsou na místě hradu pouze pozůstatky zdí.

Hrad byl založen jako obydlí hradního pána a byl lokalizován na skálu do poměrně malého prostoru. Odtud pravděpodobně pochází původní německý název *Rabenstein* i pozdější deminutivní forma *Rabštejnek*. Sedláček⁸⁹ uvádí: „Bylo to pravé havraní hnízdo (Rabenstein), jež bylo položeno na skalisku prostoru nevelkého.“ Jaromír Spal⁹⁰ ve své stati tvrdí, že se jedná o jméno přenesené z německých končin bez jakékoli erbovní souvislosti (ve studii řeší zejména jména vzniklá podle erbovního znamení). I přes Spalovo vysvětlení řadím název mezi primární, neboť se mi zdá, že se jedná spíše o obecně používané jméno pro hrady s takto nepřístupnou polohou (srov. Geisberg → Kyšperk). Hrady Rabštejn můžeme najít i na Vysočině, v Olomouckém a Plzeňském kraji.

Jak vidíme z dokladů, původní počestěná verze německého označení *Rabštejn* se drží do 15. století, kdy je měněno na zdobnělý název *Rabštejnek*, který se udržel dodnes. Ještě v 18. století můžeme najít i nedeminutivní název, v současnosti se však používá výhradně zdobnělá podoba.⁹¹ Důvod této úpravy lze jen velmi těžko postihnout, u názvů hradů nejsou deminutiva obvyklá. Jako jedno z možných vysvětlení by se nabízela snaha odlišit probíraný hrad od jiných hradů se stejným názvem. Užití zdobňovacího sufixu by se dalo vysvětlit jeho malými rozměry.

Zajímavý je také doklad z r. 1450, kde je podle Profouse⁹² zvratnou analogií zapsáno domnělé *Rabštýn* místo slyšeného *Rabštejn*. Zápis *Rabstin* můžeme vidět i na dokladu z r. 1405, kde se však pravděpodobně o zvratnou analogii nejedná, protože diftongizace *y* v *ej* začínala teprve počátkem 15. století a je tedy nepravděpodobné, že by už v této době byl zápis *Rabstin* způsoben zvratnou analogií, k níž začalo docházet až později.

⁸⁸ DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 469.

⁸⁹ SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 143.

⁹⁰ SPAL, J.: Ke jménům hradů v Čechách, ZMK 13, 1972, s. 168–170.

⁹¹ KONEČNÝ, Vratislav. Zpustošený Rabštejnek zachránili pro budoucnost kamarádi z dětství [online]. 16. 11. 2019 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/zpustoseny-rabstejnek-zachranili-pro-budoucnost-kamaradi-z-detstvi-40303816>.

⁹² PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 508.

Doklady: 1360 de *Rabstein*; 1405 in *Rabstin* castro; 1437 in *Rabsteynie* castrum; 1446 z *Rabsstaynka*; 1450 castrum *Rabssstynek*; 1454 castrum *Rabsteynek*; 1548 zámek *Rabsssteynek*; 1789 *Rabstein*⁹³

Saldenstein (viz Orlík)

0,5 km j. od Brandýsa nad Orlicí

Hrad dnes známý pod názvem *Orlík* byl podstaven na přelomu 13. a 14. století. Více informací o historii hradu viz heslo *Orlík*.

Na základě jediného dochovaného záznamu o hradu můžeme vidět, že označení *Saldenstein* se používalo původně. Informace o vzniku daného názvu jsem nikde nenašla. Dalo by se předpokládat, že byl přenesen z německých krajin a neexistuje žádná bližší souvislost mezi názvem a objektem, nicméně se mi nepodařilo dohledat žádné zahraniční objekty se stejným názvem, které by mou hypotézu potvrdily.

Doklady: 1311 *Saldensteyn*⁹⁴

Vildštejn

10½ km z. od Nasavrk

Vznik hradu lze datovat na konec 13. nebo na začátek 14. století. Prvním držitelem a zároveň zakladatelem hradu byl Hrabíš z Paběnic.⁹⁵ Hrad byl v l. 1999–2001 zrekonstruován do současné podoby a otevřen veřejnosti.⁹⁶

Podle Profouse se současná forma názvu vyvinula z původního Wildstein (divoký hrad; hrad v divočině, pustině), který objekt obdržel pravděpodobně na základě toho, že stál mezi pustými lesy.⁹⁷ V *Místních jménech v Čechách* se také můžeme dočíst, že R. Fischer naopak odvozuje proprium Wildstein z německého apelativa „zvěř“, neboť kdyby základem bylo adjektivum, výsledná podoba by musela být „Wildenstein“⁹⁸. Tvar Wildstein však mohl vzniknout analogií s jinými názvy, proto se mi zdají oba výklady možné a nelze rozhodnout, který je pravděpodobnější.

Doklady: 1348 P de *Wyldstein*⁹⁹

⁹³ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 508.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 155.

⁹⁶ Historie [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://vildstejn.cz/historie>.

⁹⁷ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 544

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

1.2.3.2.3 -burk

Rychmburk

3 km v. od Skutče

Hrad vznikl pravděpodobně na počátku 14. století poté, co král Jan Lucemburský na počátku své vlády (tedy po r. 1310) postoupil Skutečsko neznámému Tasovi. Ten zde postavil Rychmburg jako středisko svého panství.¹⁰⁰ Hrad je dnes otevřen veřejnosti.

Původní název objektu zněl *Richenburg* či *Reichenburg*. Podle A. Sedláčka¹⁰¹ byl hradu dán proto, že byl postaven v lesnaté krajině a výše uvedené názvy se tehdy dávaly osadám na takových místech. Otázkou ovšem je, o co se Sedláček opírá, neboť lesnatá krajina byla ve 14. století téměř všude. Proto se mi zdá daleko přijatelnější vysvětlení novější historické příručky *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*¹⁰², která uvádí, že název souvisí s německým adjektivem *reich* a znamená tedy ‚bohatý hrad‘. Objekt byl po celou dobu své existence poměrně rozsáhlý, proto zní souvislost s německým adjektivem pravděpodobně. U Profouse vysvětlení jména Rychmburk chybí (pod heslem vykládá pouze paralelní název obce *Radyně*), ovšem u hesla *Rychnov* vychází ze zmíněné souvislosti s německým *reich*, lze tedy předpokládat, že podobný výklad bude platit i o Rychmburku. Důležitá je zmínka o tom, že jména tohoto typu vyjadřovala přání zakladatele, aby byl hrad bohatý, resp. aby půda, na níž byl hrad založen, byla bohatá a výnosná.¹⁰³

Doklady: 1325 de *Rychenburg*¹⁰⁴

1.2.4 SOUSLOVÍ

Nový Hrad (viz Zítkov)

1,9 km jz. od Chocně

Hrad byl podle všeho založen Karlem IV. nebo Janem Pyknou z Lichtemburku, tedy někdy ve 14. století. S největší pravděpodobností se neudržel dlouho, neboť již v 15. století byl nahrazen tvrzí v Chocni.¹⁰⁵

¹⁰⁰ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 427.

¹⁰¹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 79.

¹⁰² ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 427.

¹⁰³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 623.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 622

¹⁰⁵ DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 629.

Nový Hrad získal své jméno patrně podle toho, že byl v okolí vystavěn jako nový hrad, neboť v okolí Chocně se již nalézaly jiné objekty s fortifikační funkcí. Proprializací apelativního spojení tedy došlo k vytvoření názvu *Nový Hrad*.

Doklady: 1387 Panu Puotě a panu Ješkovi z *Nového Hradu* z Lichtmburka¹⁰⁶

Nové Hradý

½ km j. od Vysokého Mýta

Ves pod hradem, původně nazývaná Boží Dům, přešla r. 1442 na nového majitele Zdeňka Kostku z Postupic. Ten nechal na návrší nad ní postavit nový nevelký hrad. Roku 1645 byl objekt vydrancován oddílem švédského vojska a od té doby nikdy nebyl opraven a chátral. Dnes se z hradu zachovala jen část hradby.¹⁰⁷

Objekt pravděpodobně získal své jméno podle toho, že byl v okolí vystavěn jako nový hrad, stejně jako v případě *Nového Hradu* u Chocně. Proprializací apelativního spojení tedy došlo k vytvoření názvu *Nový Hrad*. Šimek a kol.¹⁰⁸ však uvádějí, že stavbě byl dán původně sekundární název Boží Dům podle vsi pod hradem, která byla rovněž součástí panství Zdeňka Kostky. Obyvatelé však hradu říkali *Nový Hrad*, což zatlačilo název původní. Z dokladů je vidět, že v průběhu 16. století došlo k pluralizaci názvu a dnes se o objektu hovoří jako o *Nových Hradech*.

Doklady: 1495 *Nový hrad*; [...] 1563 zámek *Nowe hrady*; 1654 *Nowy Hradý*; 1789 *Neuschlosz, Nowy hrady*¹⁰⁹

Supí Hora (viz Kyšperk)

0,5 km z. od Letohradu

O *Supí Hoře (Kyšperku)* se toho do dnešní doby mnoho nedochovalo. Hrad byl pravděpodobně založen na konci 13. nebo na začátku 14. století Ježkem z Kyšperka. Více informací viz heslo Kyšperk.

Název *Supí Hora* byl ke konci 18. století používán pro hrad Kyšperk. Jednalo se o český překlad jeho původního jména. Toto jméno se trvale neujalo.¹¹⁰

¹⁰⁶ Listiny archivu někdy olešnického. Ed. Josef Emler. In: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XIV. Ed. Josef Kalousek. Praha: Bursík a Kohout 1895, s. 522.

¹⁰⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 327.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 760.

¹¹⁰ LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004; 2. vyd., s. 152.

Doklady: 1790 *Geyersberg, Supi hora*¹¹¹

¹¹¹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 471.

2 HRADNÍ JMÉNA SEKUNDÁRNÍ

2.1 Přejatá z oikonym

2. 1. 1 JMÉNA PODLE POLOHY V BLÍZKOSTI KONKRÉTNÍHO SÍDLA

Blatník

5 km sz. od Pardubic

Sedláček¹¹² uvádí, že „roku 1244 daroval Jan Zbislavovic ves Blatníky a Hostovice klášteru Litomyšlskému“. V té době se o hradu ještě nehovoří. Prvním známým držitelem objektu je r. 1339 Ctibor z Blatníka. Hrad tedy musel vzniknout někdy mezi lety 1244 a 1339. K zániku došlo pravděpodobně v souvislosti se zničením kláštera opatovického r. 1421.¹¹³

Profous¹¹⁴ tvrdí, že jméno *Blatník* vzniklo zpodstatňující příponou -ík od adjektiva *blatný*. Jedná se tedy o „hrad vystavěný na blatech“, neboť leží nedaleko Labe, které v těchto místech neustále měnilo své řečiště. Zároveň se ale u Sedláčka¹¹⁵, Fialy¹¹⁶ i Durdíka¹¹⁷ dozvídáme, že ves Blatník se připomíná již r. 1244. Pravděpodobněji tedy zní, že název *Blatník* obdržela nejprve vesnice, která byla vystavena nedaleko Labe, a její název poté přejal nově vzniknuvší hrad.

Doklady: 1244 villam *Blathniche* (= v Blatnice); 1372 castrum *Blatnik*; 1490 na *Blatnice*; 1560 u *blatnika*, *blatnik*¹¹⁸

¹¹² SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 69.

¹¹³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 45.

¹¹⁴ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 94.

¹¹⁵ SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 61.

¹¹⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 45.

¹¹⁷ DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 69.

¹¹⁸ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 94.

Polička

17 km z. od Svitav

Hrad pravděpodobně vznikl zároveň se stavbou města z nařízení Přemysla Otakara II. Jisté je, že r. 1289 již stál.¹¹⁹ Dnes se jedná o zaniklý objekt, který nelze přesně lokalizovat.¹²⁰

Hrad přejal název města.

Doklady: 1307 et *Policz*¹²¹

Skuteč (viz Humperky)

6 ½ km v. od Hlinska

Vznik hradu sahá do druhé poloviny 13. století. Dnes se jedná o zaniklý hrad, jehož zánik lze datovat ve spojitosti s výstavbou hradu Rychmburka v první čtvrtině 14. století.¹²²

Název je přejat od názvu vsi, která se rozkládá pod hradem.

Písemné doklady vztahující se výhradně k hradu neexistují.

Svojanov (viz Fürstenberg)

14 km jv. od Poličky

Hrad byl založen kolem r. 1265 Přemyslem Otakarem II. jako hrad na spojovací obchodní cestě mezi Čechami a Moravou.¹²³ Dnes je hrad Svojanov ve vlastnictví města Poličky a je otevřen veřejnosti.¹²⁴

Původní název hradu zní Fürstenberg podle tehdejší německé módy. Okolní Češi však pojmenovali hrad podle vesnice, u níž ležel, a tento nový název se ujal tak, že původní označení do dvou století úplně zaniklo.¹²⁵

¹¹⁹ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 134.

¹²⁰ DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 439–440.

¹²¹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 427.

¹²² DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 505.

¹²³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 479.

¹²⁴ Historie hradu [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <http://www.svojanov.cz/historie-a-prohlidky>.

¹²⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 120.

Doklady: 1320 purchrabii de *Swanow*; (1385 de *Swogenow*, de *Swanow*; 1580 hrad *Swoyanow*; 1615 na hradě *Swoganowie*¹²⁶

2.1.2 JMÉNA PŘENESENÁ ZE VZDÁLENÝCH OBJEKTŮ NA ZÁKLADĚ URČITÉ SOUVISLOSTI

Brandýs nad Orlicí

10 km z. od Ústí nad Orlicí

Na místě hradu je již na počátku 13. století připomínána ves Loukoť, avšak samotný hrad vznikl až za pánů z Brandýsa pocházejících ze Saska. Přídomek z Brandýsa vznikl právě na základě jejich sídla *Brandis* v blízkosti Lipska. Hrad pravděpodobně založil Jindřich z Brandýsa, který na konci 13. století doprovázel Václava II.¹²⁷ Dnes je zřícenina hradu volně přístupná veřejnosti.

Název *Brandýs* byl do Čech přenesen ze Saska pány z Brandýsa. Samotný název je však pravděpodobně podobou místního jména *Brundisium*, ital. *Brindisi*. Toto město bylo známo kvůli křížovým výpravám.¹²⁸ Pravděpodobně tedy je, že se místní jméno *Brindisi* dostalo do Saska a odtud se pány z Brandýsa přeneslo do Čech.

Doklady: 1274 de *Brandiz*¹²⁹

Litice

Hrad byl založen na konci 13. nebo na počátku 14. století plzeňskými Drslavici, kteří vytáhli v 13. století do Hradecka, kde postavili několik hradů (mimo Litice např. Potštejn).¹³⁰ Hrad byl v l. 2015–2017 opraven, díky čemuž je dnes otevřen veřejnosti.¹³¹

Název hradu je přenesený z rodového hradu Drslaviců na Plzeňsku.¹³²

¹²⁶ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 259.

¹²⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 52–53.

¹²⁸ LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. Havlíčkův Brod: Tobiaš, 2004; 2. vyd., s. 53.

¹²⁹ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 161.

¹³⁰ SEDLÁČEK, August: Hrad, zámky a tvrze království českého. Díl druhý. Hradecko. Praha: Argo 1994; 3. nezm. vyd., s. 80.

¹³¹ URBAN, Dalibor: Opravy torza severního paláce [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.hrad-litice.cz/cs/o-hradu/obnova-hradu>.

¹³² DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd., s. 339.

Doklady: 1304 *castri Luthitz*¹³³; [...] in *Liticz*; 1376 *castrum Lyticz*; 1422 Vikt. Z Kunštat na *Liticích*; 1544 (1415) zboží své *Liticze* hrad; 1654 *Liticze*¹³⁴

2.2 Přejatá z anoikonym

Kunětická hora

5 km sv. od Pardubic

Stavbu hradu zahájil Diviš Bořek z Miletínka pravděpodobně r. 1421. Hrad musel být dostavěn 1423, neboť se do něj Bořek uchýlil po prohraném boji s Hradeckými a Janem Žižkou.¹³⁵ Dnes je Kunětická hora otevřena veřejnosti, řadí se mezi národní kulturní památky a v 70. letech 20. století se na něm natáčel televizní seriál *Arabela*¹³⁶.

Název přejal hrad od hory, na níž byl vystavěn. Ta dostala své jméno podle vsi *Kunětice*, jež se pod ní rozkládá¹³⁷.

Doklady: 1420 na *Kunětickou horu*¹³⁸

Oheb

½ km z. od Nasavrk

Hrad byl postaven v druhé polovině 14. století pravděpodobně z iniciativy vilémovského kláštera, kterému hora Oheb náležela. Poprvé se připomíná roku 1405, proto je také možné, že vznikl až za některého zástavního držitele hory. Zřícenina hradu je v dnešní době vyhledávanou turistickou atrakcí.¹³⁹

Jméno Oheb náleželo původně hoře, která byla majetkem vilémovského kláštera.¹⁴⁰ Tento název dostala hora pravděpodobně kvůli mohutnému oblouku, který vytváří řeka Chrudimka na úpatí kopce. Jednalo se o obvyklou motivaci pojmenovávání hradů (např.

¹³³ SVOBODA, Jan – ŠMILAUER, Vladimír: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 5. Dodatky k dílu Antonína Profouse. Praha: Nakladatelství ČSAV 1960, s. 230.

¹³⁴ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 637–638.

¹³⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 239.

¹³⁶ Historický vývoj: Bylo nebylo... [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.hrad-kunetickahora.cz/cs/o-hradu/historie>.

¹³⁷ SEDLÁČEK, August: Hrad, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 54.

¹³⁸ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 685.

¹³⁹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 340.

¹⁴⁰ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951., s. 254.

Loket dostal podle Profouse¹⁴¹ své jméno na základě Ohře, která obtéká objekt ve tvaru lokte. Stejného tvaru nabývá řeka Ohře pod hradem Chebem, jehož jméno vysvětluje Profous¹⁴² z *g̃bba* znamenající ‚rána mezi hbí a paží, loket‘).

Doklady: 1405 de *Oheb*; 1436 hrad *Oheb*; 1542 k zámku *Wohbij*; 1567 zámek *Woheb*¹⁴³

Žampach

8 km s. od Ústí nad Orlicí

Hrad vznikl na přelomu 13. a 14. století v souvislosti s kolonizací území na břehu Tiché Orlice.¹⁴⁴ Dnes je hrad dochovaný jen jako zřícenina.

Původní název hradu zní *Sandbach* (v překladu ‚písčitý potok‘), což je pravděpodobně přejatý název dnes nedoloženého potoka. Pod hradem existuje obec *Písečné*, jejíž název byl patrně taktéž přenesen z názvu potoku – tentokrát však jeho česká podoba.

Na Děčínsku a Žatecku existují rovněž obce *Žampach*, jejichž názvy se vyvinuly z německého *Sandbach*. Nedá se však předpokládat, že by hrad přejal jejich jméno, protože nejstarší doklady názvů obou obcí jsou novějšího data než doklady vesnice *Písečné* i *Žampachu* u *Žamberka*.¹⁴⁵

Doklady: 1309 de *Santbach*; k r. 1316 de *Sampach*; 1340 et *Santpach*; 1341 *Sampach*; 1388 de *Zampachu*; 1400 de *Zampach*; 1501 *Žampach*, na *Žampachu*; 1544 (1357) castrum *Sampach*; 1574 zámek *Ziampach*; 1615 na *Žampachu*¹⁴⁶

¹⁴¹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 655.

¹⁴² Tamtéž, s. 8.

¹⁴³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 254.

¹⁴⁴ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 565.

¹⁴⁵ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 803–804.

¹⁴⁶ Tamtéž, 803.

3 ZÁMECKÁ JMÉNA PRIMÁRNÍ

3.1 Jména deantroponymická

3.1.1 ČISTÉ PŘEJMUTÍ ANTROPONYMA

Mendryka

8 km jv. od Litomyšle

Zámek začal stavět r. 1573 Vratislav z Pernštejna jako lovecký zámek. Zanikl pravděpodobně v 17. století. Dodnes však existuje obec Mendryka, která byla založena v blízkosti zámku r. 1617.¹⁴⁷

Zámek byl pojmenován podle Vratislavovy manželky Marie Manrique de Lara Menrika. Přejal tedy její jméno.¹⁴⁸ Časem došlo ke změně *Menrika* > *Mendryka*.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

3.1.2. KOMPOZITA

Theresienlust (viz Neulust)

11 km sz. od Vysokého Mýta

Zámek byl založen r. 1790 majitelem chroustovického panství Filipem Kinským jako součást nevelkého francouzského parku. 1823 byl prodán Karlu Alexandrovi Thurn-Taxisovi, který nechal objekt zpustnout. K definitivnímu zboření vlastního zámku došlo r. 1906.¹⁴⁹

Objekt byl na počest Filipovy sestry Marie Terezie, pro jejíž pobyt byl zámek především určen, pojmenován *Theresienlust*. Toto označení se udrželo zhruba do poloviny 19. století.¹⁵⁰ V doslovném překladu se jedná o ‚Terezino potěšení‘. Název je vcelku příhodný pro zámek vystavěný jako součást francouzského parku a určený pro pobyt a radost Marie Terezie.

Písemné doklady jména zámku nejsou k dispozici.

¹⁴⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 300.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž, s.323.

¹⁵⁰ Tamtéž.

3.2. Jména deapelativní

3.2.1 VZNIKLÁ ONYMIZACÍ APELATIVA

Altán (viz Chrast)

10½ km jv. od Chrudimi

Objekt nechal r. 1785 postavit královéhradecký biskup Jan Leopold Hay jako lovecký zámek.¹⁵¹ V budově zámku je dnes umístěn Městský úřad a Městské muzeum. V prostorech městského úřadu se také konají svatební obřady.¹⁵²

Zámek byl jednopatrový, v přízemí měl pouze kuchyň a spíž, v patře dva pokoje.¹⁵³ Dalo by se odhadovat, že proto dostal původní název *Altán*. Stejně jako altány byl neveliký a v tomto případě uprostřed vinice.

Písemné doklady jména zámku nejsou k dispozici.

3.2.2 KOMPOZITA

Frischberg (viz Bystré)

11 km jv. od Poličky

Zámek nechal v letech 1586–1590 vystavět Jan Bezručický z Kolovrat u staré tvrze. Po požáru v r. 1978 byl objekt rekonstruován a dnes slouží sociálním účelům.¹⁵⁴

Podle Šimka a kol. byl jménem *Frischberg* označován zámek v Bystrém v 19. století. Jedná se podle nich o doslovný překlad z češtiny.¹⁵⁵

Druhý člen složeniny, tedy *Berg* překladem není a byl do názvu přidán pravděpodobně proto, že v Českých zemích v 19. století opět převládala němčina, a proto byla snaha český název poněmčít, a to na základě starší německé módy, v níž byly složeniny nejčastější.

Písemné doklady jména zámku nejsou k dispozici.

¹⁵¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 167.

¹⁵² Svatební obřady v Chrasti na zámku [online]. 6.2.2017 [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <http://www.mestochrast.cz/svatebni-obrady-v-chrasti-na-zamku/d-7229>.

¹⁵³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 167.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 62.

¹⁵⁵ Tamtéž.

Lusthaus (viz Klášterec nad Orlicí)

7 km sv. od Žamberka

Zámek nechal postavit r. 1830 tehdejší majitel žambereckého panství Jan Parish nedaleko Klášterce nad Orlicí. Jednalo se o malý empírový zámček. R. 1936 zámek vyhořel a již nebyl obnoven. Dnes na jeho místě najdeme jen několik kamenných prvků.¹⁵⁶

Zámek, který je dnes známý pod názvem obce Klášterec nad Orlicí, byl v době svého vzniku běžně označován *Lusthaus*,¹⁵⁷ neboť v 19. století byla v českých zemích běžně užívaná němčina pro označování nových objektů. Při doslovném překladu by se jednalo o „dům potěšení“. Tento název byl původně dáván mnoha objektům, jednalo se o víceméně univerzální označení pro nové záměčky (mj. se tak říkalo i nynějšímu Koclířovu).¹⁵⁸

Písemné doklady jména zámku nejsou k dispozici.

Neulust (viz Theresienlust)

11 km sz. od Vysokého Mýta

Zámek byl založen r. 1790 majitelem chroustovického panství Filipem Kinským jako součást nevelkého francouzského parku. 1823 byl prodán Karlu Alexandrovi Thurn-Taxisovi, který nechal objekt zpustnout. K definitivnímu zboření vlastního zámku došlo r. 1906.¹⁵⁹

Název *Neulust* se pro zámek s původním označením *Theresienlust* vžil v druhé polovině 19. století.¹⁶⁰ Doslovným překladem z němčiny bychom dostali spojení „nová radost / nové potěšení“. Jak jsem již uváděla u paralelního názvu *Theresienlust*, jedná se o příhodný název pro lovecký zámček, jehož nejpravděpodobnějším účelem potěšení skutečně bylo.

Písemné doklady jména zámku nejsou k dispozici.

¹⁵⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 195.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 198.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 323.

¹⁶⁰ Tamtéž.

4 ZÁMECKÁ JMÉNA SEKUNDÁRNÍ

4.1 Přejatá z oikonym

Balda

7 km jv. od Poličky

V blízkosti samoty Balda byl v 17. století objeven pramen minerální vody. R. 1748 nechal František Rudolf z Hohenembsu postavit v blízkosti pramene zámek, jehož název vznikl přenesením jména nedaleké samoty. Během války objekt zchátral a dnes jsou na místě původní budovy jen nepatrné zbytky.¹⁶¹

Název přejal zámek od zmiňované samoty.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Bělá nad Svitavou

13 km j. od Svitav

Zámek v Bělé nechal v 50. letech 18. století postavit František Desfours-Walderone. Dnes na místě bývalého zámku stojí sociální byty.¹⁶²

Název přejal zámek od obce, které bylo až do r. 1945 nazýváno Německá Bělá.¹⁶³

Doklady: 1798 *Deutsch-Biela, Biela niemeczka*; 1854 *Bělá německá, Deutsch Běla*; 1904 *Bělá Německá, Deutsch Bielau*¹⁶⁴

Březovice

12 km v. od Chrudimi

Jádro zámku pravděpodobně sestává z původní tvrze, která r. 1579 připadla Petru III. Příbkovi spolu s částí březovického dvora a někdy poté byla přestavěna na zámek, který sloužil jen k obytným účelům. K těm slouží i v dnešní době.¹⁶⁵

Název přejal zámek od obce.

Doklady: 1544 *Brzezowicze* tvrze; 1654 *Brzezowicze*¹⁶⁶

¹⁶¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 35.

¹⁶² Tamtéž, 39.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 46.

¹⁶⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 58.

¹⁶⁶ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 190.

Bystré (viz Frischberg)

11 km jv. od Poličky

Zámek nechal v letech 1586–1590 vystavět Jan Bezdrůžický z Kolovrat u staré tvrze.

Po požáru v r. 1978 byl objekt rekonstruován a dnes slouží k sociálním účelům.¹⁶⁷

Název je přejat od města. V 19. století však existoval i paralelní název *Frischberg*.

Doklady: 1837 *Bistrau* (také *Bistra*, *Bisteria*, böhm. *Bistry*); 1848 *Bystré*, něm. *Bistrau*¹⁶⁸

Čachnov

12 km v. od Hlinska

Čachnov byl vystavěn pravděpodobně spolu s vesnicí r. 1770 a sloužil jako lovecký zámek se střelnicí a oborou pro srnce a jeleny. Dnes je z objektu myslivna.¹⁶⁹

Zámek přejal název vesnice.

Doklady: 1789 *Czachnow*; 1837 *Čachnow*¹⁷⁰

Heřmanův Městec

9 km z. od Chrudimi

R. 1540 připadlo město Heřmanův Městec Zikmundu Andělovi z Ronovce. Ten zde vybudoval tvrz, která musela projít nejrůznějšími úpravami, neboť od r. 1591 se o ní mluví pouze jako o záměčku.¹⁷¹ V dnešní době (od r. 1952) je v zámku umístěn domov pro seniory. Navštěvovaný je také zámecký park, který je oblíbený pro svou pestrost rostlinstva i ptactva.¹⁷²

Název přejal zámek od města.

Doklady: 1591 zámek řeč. *Herzmanuw Miestecz*; 1886 *Heřmanův Městec*¹⁷³

¹⁶⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 62.

¹⁶⁸ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 259.

¹⁶⁹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 65.

¹⁷⁰ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 293.

¹⁷¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 112–113.

¹⁷² Zámek a park v anglickém stylu [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <http://www.hermanuv-mestec.cz/volny-cas/zajimava-mista-a-okoli/zamek-a-park/>.

¹⁷³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 54.

Hrochův Týnec

8 km v. od Chrudimi

Dnešní zámek byl vybudován v místech původní, zaniklé tvrze. Nelze však přesně určit dobu, kdy se tak stalo. S určitostí pouze víme, že původní tvrz zanikla v l. 1639–1648 a nový zámek již stál na přelomu 17. a 18. století.¹⁷⁴ V dnešní době je v zámku umístěn dětský domov a středisko výchovné péče. Od r. 2010 patří objekt městu.¹⁷⁵

Název je přejat od města, jehož název zněl původně jen Týnec. Rozlišovací přívlástek Hrochův dostalo město v 15. století podle svých majitelů.¹⁷⁶

Doklady: 1789 *Hrochow-Teinitz*, *Teynecz-Hrochuw*, *Teinicium Rochi*¹⁷⁷

Hvězda

10 km s. od Svitav

Zámek je uváděn až od 18. století jako součást dvoru Hvězda. Jednalo se pouze o malou obytnou budovu, jež je však v dnešních dnech již zaniklá. Zbořena byla na konci 20. století.¹⁷⁸

Název je přejatý z označení celého dvora, jehož součástí byl zámek. Tomuto dvoru se až do konce 19. století říkalo Stern nebo Sternhof podle rybníku, který byl v tamních místech založen r. 1372 Albertem ze Šternberka. Podle jeho rodinného znaku a přídomku byl rybník nazván Sternteich.¹⁷⁹ Důležitý je doklad z r. 1886, kdy je poprvé rybník u dvora nazýván česky. Jde o doslovný překlad první části složeniny (něm. Stern znamená ‚hvězda‘).

Doklady: 1837 *Sternteich* (*Ssanteych*); 1854 *Sternteich*; 1886 Na rybníce *Hvěždě*, *Sternteich*¹⁸⁰

¹⁷⁴ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 143.

¹⁷⁵ Historie [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.zamek-hrochuv-tynec.cz/historie-a5>.

¹⁷⁶ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 410.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 146.

¹⁷⁹ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 815.

¹⁸⁰ Tamtéž.

Hylváty

1,5 km j. od Ústí nad Orlicí

Zámek ve vsi Hylváty nechali postavit majitelé tamějšího rustikálního velkostatku, rodina Markova, v 30. letech 19. století. Dnes zámek slouží jako hotel a po úpravách v l. 1958–1969, kdy dostal hladkou fasádu a byla zbořena část hospodářských budov, ztratil vzhled zámku.¹⁸¹

Název je přejatý od vsi, která je dnes součástí města Ústí nad Orlicí. Pro označení vsi i zámku bylo paralelně užíváno i formy Hilbeten, která vznikla přejímkou českého jména do němčiny.¹⁸²

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Choceň

15 km z. od Ústí nad Orlicí

Choceňský zámek, spíše větší panské sídlo, byl vybudován novým majitelem Chocně Zikmundem ze Šelmberka a na Kosti po r. 1559. Nelze vyloučit, že byl zámek vystavěn na místě starší tvrze. V dnešní době slouží jeho prostory pro výstavy Orlického muzea.¹⁸³

Název je přejatý od města.

Doklady: Nejstarší doklad o zámku je nápis vtesaný do nadpraží zaniklého vnějšího portálu.¹⁸⁴ Doklady jména však neexistují.

Choltice

7½ km jv. od Přelouče

Zámek vznikl přestavbou původní tvrze v druhé polovině 16. století. Jednalo se o velký zámecký objekt s 35 místnostmi (k r. 1620).¹⁸⁵ V dnešní době jsou v zámku otevřeny dva prohlídkové okruhy pro veřejnost a prostory si také lze pronajmout na svatební obřad či hostinu.¹⁸⁶

Název přejal zámek od města.

¹⁸¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 146.

¹⁸² PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 820.

¹⁸³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 154.

¹⁸⁴ Choceňský zámek [online]. [cit. 2020-02-19]. Dostupné z: <http://www.orlickemuzeum.cz/chocensky-zamek.html>.

¹⁸⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 156.

¹⁸⁶ Zajímavosti o zámku [online]. 6.2.2020 [cit. 2020-02-19]. Dostupné z: <https://www.zamek-choltice.cz/o-nas-zajimavosti/zajimavosti-o-zamku/>.

Doklady: 1654 *Cholticze*¹⁸⁷

Chrast (viz Altán)

10½ km jv. od Chrudimi

Objekt nechal r. 1785 postavit královéhradecký biskup Jan Leopold Hay jako lovecký zámek.¹⁸⁸ V budově zámku je dnes umístěn Městský úřad a Městské muzeum. V prostorech městského úřadu se také konají svatební obřady.¹⁸⁹

Název je přejatý od názvu města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Chroustovice

13 km v. od Chrudimi

Zámek si na místě bývalé zpustlé tvrze nechal postavit Zachariáš Slavata z Chlumu po r. 1577, kdy po otci zdědil Chroustovice.¹⁹⁰ Dnes jsou prostory zámku využity městem jako prostory pro odborné učiliště Chroustovice.¹⁹¹

Název je přejatý od městečka.

Doklady: 1615 na *Chroustovicích*¹⁹²

Kladruby nad Labem

6 km sz. od Přelouče

Zámek dal postavit císař Maxmilián II. po r. 1563, kdy v Kladrubech založil dodnes uznávaný a navštěvovaný hřebčín. První zpráva o zámku je z r. 1588.¹⁹³ Dnes je zámek součástí kladrubského hřebčína, který je otevřený veřejnosti a nabízí 5 prohlídkových okruhů. Hřebčín spolu se zámkem také spolupracují se středním zemědělským odborným učilištěm zaměřeným na chov koní.¹⁹⁴

Název je přejatý od obce.

¹⁸⁷ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 32.

¹⁸⁸ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 167.

¹⁸⁹ Svatební obřady v Chrasti na zámku [online]. 6.2.2017 [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <http://www.mestochrast.cz/svatebni-obrady-v-chrasti-na-zamku/d-7229>.

¹⁹⁰ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 167.

¹⁹¹ Historie [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://chroustovice.cz/skola/historie/>.

¹⁹² PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 64.

¹⁹³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 194.

¹⁹⁴ Návštěva hřebčína [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.nhkladruby.cz/pro-navstevniky/#okruh>

Doklady: *duvor w Weborze kladerubske*; 1789 *Kladrub, Kladruby, Kladoruby, Kladaruby*; 1837 *Kladrub, Kladruby*¹⁹⁵

Kláštevec nad Orlicí (viz Lusthaus)

7 km sv. od Žamberka

Zámek nechal postavit r. 1830 tehdejší majitel žamberského panství Jan Parish nedaleko Klášterce nad Orlicí. Jednalo se o malý empírový zámeček. R. 1936 zámek vyhořel a již nebyl obnoven. Dnes na jeho místě najdeme jen několik kamenných prvků.¹⁹⁶

Zámek, který byl v době svého vzniku nazýván obvykle paralelním názvem Lusthaus, přejal svůj nynější název od obce, u níž byl vystavěn.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Koclířov

4 km v. od Svitav

Zámek si nechala postavit někdy v polovině 17. století tehdejší majitelka litomyšlského panství Frebonie z Pernštejna. Uvažuje se i o pozdější době vzniku objektu, a to za jejího nástupce Maxmiliána z Trautmannsdorfu. Dnes je zámek soukromým majetkem a slouží jako obytná budova.¹⁹⁷

Název je přejatý od města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Koldín

9½ km jv. od Kostelce nad Orlicí

Před r. 1589 získal Koldín Jan Hilebrant Licek z Rýzmburka, který v sousedství staré tvrze nechal vystavět renesanční rozsáhlejší zámecké sídlo. Zámek ve 20. století sloužil jako bytové prostory a jídelna tamějšího JZD.¹⁹⁸ Dnes je objekt v soukromém vlastnictví.

Název zámek přejal od obce, v níž byl vybudován.

¹⁹⁵ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 227.

¹⁹⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 195.

¹⁹⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 198.

¹⁹⁸ Tamtéž, 199:

Doklady: 1604 tvrz *Koldjn*; 1654 *Koldín*¹⁹⁹

Králíky

22 km s. od Lanškrouna

Stavba zámku započala pravděpodobně za Zdeňka z Valdštejna, který Králíky vlastnil mezi lety 1577–1585. Poprvé se však připomíná až r. 1605. Objekt vyhořel r. 1709 a již se neobnovil. Dnes jsou na jeho místě postaveny obytné domy.²⁰⁰

Název přejal zámek po obci Králíky.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Lanškroun

16 km od Ústí nad Orlicí

Jádro zámku vzniklo úpravou východního křídla zbořeného augustiniánského kláštera v druhé polovině 15. století. V následujícím půlstoletí prošel objekt dalšími úpravami a r. 1507 již byl označován za zámek.²⁰¹ V 90. letech 20. století prošel zámek celkovými úpravami, načež byl r. 1995 slavnostně otevřen veřejnosti. Dnes jsou v jeho prostorách obřadní sál a městské muzeum.²⁰²

Název zámek přejal od města.

Doklady: město *Lanškrůn* zápisné i z zámekem; 1518 na *Lantškrouně*; 1520 o *Lantškrún*; 1536 na zámku *Landškroně*; 1588 zámek *Landtsskron*; 1603 na Skalce a *Landškrouně*; 1789 a 1837 *Landskron*, *Landsskraun*; 1854 *Landškroun*, *Landskron*; 1886 *Lanškroun*, *Landskron*²⁰³

¹⁹⁹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 283.

²⁰⁰ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 225.

²⁰¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 253.

²⁰² Lanškrounský zámek [online]. 22.10.2015 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.lanskroun.eu/lanskrounsky-zamek/d-2355>.

²⁰³ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 482.

Lukavice

8 km j. od Chrudimi

Zámek vznikl v první polovině 18. století jako středisko správy pyritových dolů. V l. 1962–1967 prošel zámek rozsáhlou opravou, při níž získal moderní vzhled. Dnes jsou v něm kanceláře, byty, knihovna a městský úřad.²⁰⁴

Název přejal zámek od obce.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Medlešice

3 km sz. od Chrudimi

První část obvodových zdí dnešního zámku pochází z doby krátce po r. 1600, kdy tamější tvrz připadla Anně Kustošové, která nechala poškozenou tvrz opravit a rozšířit. Úplné přestavby se objekt dočkal ve 20. letech 18. století za Terezie Rašínové. Po úpravách v 50. letech 20. století bychom v objektu nehledali bývalý zámek.²⁰⁵ Dnes sídlí v prostorách zámku M klub Medlešice, který zajišťuje volnočasové aktivity pro děti.

Název je přejatý od obce.

Doklady: 1713 *Medleschowitz*; 1789 *Medleschitz*, *Mesylechitz*, *Mezyležicz*; 1837 *Medleschitz* (*Medlessice*)²⁰⁶

Mostek

2 km z. od Brandýsa nad Orlicí

Zámek nechala jako své sídlo postavit r. 1724 Marie Terezie Rottalová, majitelka orlického panství. Zámek však nebyl nikdy dokončen, protože její syn nebyl se stavbou spokojen, takže ji dále nefinancoval. Stavba se od té doby rozpadala, poslední zbytky byly odstraněny r. 1874.²⁰⁷

Název přejal zámek od města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

²⁰⁴ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 291.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 300.

²⁰⁶ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 44.

²⁰⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 310.

Nabočany

6 km v. od Chrudimi

Zámek byl v l. 1692–1697 přestavěn ze zpuštělého panského sídla manželi Sidonií a Augustinem Norbertem Voračickými z Paběnic. Dnes je zámek součástí zemědělského podniku a slouží jako byty pro zaměstnance.²⁰⁸

Název přejal zámek po městečku.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Nasavrky

14 km j. od Chrudimi

Zámek vznikl přestavbou původní tvrze za Václava Záruby z Hustířan na přelomu 16. a 17. století. Dnes je zámek používán pouze k reprezentačním účelům. Nachází se v něm obřadní síň, výstavy a informační centrum.²⁰⁹

Název přejal zámek po městečku.

Doklady: 1615 na *Nasawrcích*; 1789 *Naszaberg*, *Nasawrky*; 1837 *Nassaberg*, *Nasawrky*, *Nasawrchy*²¹⁰

Pardubice

V kraj. městě Pardubicích

Na místě pardubického zámku stála ve 14. století tvrz. Tu přeměnil v panské sídlo pravděpodobně Vilém z Pernštejna při celkové přestavbě města po požáru r. 1507.²¹¹

Zámek nese jméno města, v němž se nachází.

Doklady: 1510 na *Pardubicích*; 1560 zámek *Pardubicze*²¹²

²⁰⁸ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 312.

²⁰⁹ Zámek Nasavrky [online]. 2.6.2015 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <http://www.nasavrky.cz/zamek/d-1149>.

²¹⁰ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 178.

²¹¹ SEDLÁČEK, August: Hrad, zámek a tvrz království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 33.

²¹² PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 321.

Podhořany u Ronova

10 km sv. od Čáslavi

Prostý jednopatrový barokní zámek přestavěl ze staré tvrze Petr Mikuláš Straka někdy po r. 1678, kdy jmenovaný koupil podhořanské panství. Zámek dnes slouží jako budova školy.²¹³

Název přejal zámek od města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Přestavky

9 km v. od Chrudimi

Jádro dnešního zámku tvoří renesanční tvrz vystavěná Hynkem Talackem z Ještětic po r. 1567 na místě původní zchátralé tvrze. Pravděpodobně v 17. století byla přestavěna v barokní zámek. Po r. 1945 přešla budova do majetku státu, byla opravena a od té doby slouží jako nemocnice.²¹⁴

Název je přejat od města.

Doklady: 1615 na *Přestavcích*²¹⁵

Rosice

11 km jv. od Chrudimi

Zámek vznikl přestavbou starší tvrze za Bohuslava Ferdinanda Berka, který vládl v l. 1650–1654. V průběhu 70. let 20. století byl nově opraven pod záštitou JZD. K zemědělským účelům slouží dodnes.²¹⁶

Název je přejat od města. V 17. století měly tyto Rosice určující přívlastek Vladycké (neboť byly sídlem mnohých vladyk), aby se rozlišily od Rosic u Pardubic.²¹⁷

Doklady: 1646 tvrz *Rosycze*²¹⁸

²¹³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 378.

²¹⁴ Tamtéž, s. 400–401.

²¹⁵ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 470.

²¹⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 421.

²¹⁷ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 586.

²¹⁸ Tamtéž.

Ráby

5 km s. od Pardubic

Zámek byl postaven někdy v 16. století pro správu tamní obory. Při novodobých úpravách byl objekt hodně změněn a jen stěží by se v něm hledal původní zámek.²¹⁹

Název je přejatý od vesnice Ráby, u níž byl zámek vystavěn.

Doklady: 1789 *Raab*; 1837 *Raab*; 1904 *Ráby*²²⁰

Rudoltice

2 km jv. od Lanškrounu

Zámek na návrší mezi Lanškrounem a Rudolticemi si nechal vystavět po r. 1684 tehdejší majitel lanškrounského panství Jan Adam Ondřej z Lichtenštejna. Tehdy mu objekt sloužil pro občasný pobyt. Zámek byl po požáru v r. 1714 na počátku 19. století nouzově opraven, dnes však již není využíván a chátrá.²²¹

Název je přejatý od města.

Doklady: 1789 *Rudelsdorf*; 1837 *Rudelsdorf*, *Rudolfice*²²²

Seč

16 km jz. od Chrudimi

Zámek nechal z bývalého panského domu přestavět Karel Záruba z Hustířan na počátku 17. století. Dnes jsou v budově kanceláře.²²³

Název je přejatý od města.

Doklady: 1628 *Sedcz*; 1789 *Setsch*, *Secz*²²⁴

Semín

3 km sz. od Přelouče

Budova nynějšího zámku stojí při semínském dvoře už od konce 16. století, kdy se jednalo o renesanční budovu určenou pro správu dvora. Tato budova byla po r. 1691

²¹⁹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 406.

²²⁰ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 506.

²²¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 424–425.

²²² PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951, s. 611.

²²³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 440.

²²⁴ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 18.

přestavena a rozšířena a od té doby je označovaná za zámek. V druhé polovině 19. století byl zámek změněn v obytnou budovu, kterou je dodnes.²²⁵

Název je přejat od města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Slatiňany

3 km j. od Chrudimi

Na místě nynějšího zámku stála ve 14. století tvrz, kterou nechal Bohuslav Mazanec z Frymburka r. 1580 přestavět v zámek.²²⁶ V r. 2001 byl areál zámku označen za národní kulturní památku, v dnešní době je otevřen veřejnosti a poskytuje prostory pro muzeum věnující se koním.²²⁷

Jméno zámku je přejaté od města.

Doklady: 1615 na *Slatiňanech*²²⁸

Svobodné Hamry

5 km z. od Hlinska

Zámek se poprvé připomíná r. 1769, postaven však musel být již předtím, neboť v tomto ho roce kupoval spolu se statkem Dřevíkov Jan Norbert Maria z Pöttingu. Objekt byl tedy postaven za původního majitele Hamrů Jana Kosoře z Malovic. Dnes je součástí skanzenu a slouží kulturním potřebám obce.²²⁹

Jméno zámku je přejaté od města.

Doklady: 1789 *Freyhammer* mit einem Schlosse; 1837 *Freihammer*; 1854 *Svobodné Hamry*²³⁰

²²⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 442.

²²⁶ Tamtéž, s. 452.

²²⁷ Rekonstrukce zámku a parku [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.zamek-slatinany.cz/cs/o-zamku/Rekonstrukce-zamku-a-parku>.

²²⁸ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 95.

²²⁹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 479.

²³⁰ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha: Nakladatelství ČSAV 1954, s. 585.

Úhřetice

5 km sv. od Chrudimi

Zámek nechala postavit po r. 1586 manželka majitele rychmburského panství Markéta, rozená Trčková z Lípy pro svůj případný pobyt v Úhřeticích. Zámek však r. 1807 vyhořel a již nebyl obnoven.²³¹

Jméno zámku je přejaté od města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Vejvanovice

6 ½ km sv. od Chrudimi

Zámek nechala přestavět z tvrze po r. 1684 manželka tehdejšího majitele dané tvrze Františka Adama Vratislava z Bubna a Litic Anna Marie. V průběhu následujících let zámek sloužil jako letní sídlo. Ve 20. letech 19. století byl přestavěn na chlévy a sýpku a dnes již původní určení objektu připomíná jen několik sloupů s ozdobnými hlavicemi.²³²

Název je přejat od města.

Písemné doklady jména vztahujícího se jednoznačně k zámku nejsou k dispozici.

Zaječice

7 km jv. od Chrudimi

Na místě zaječického zámku stála původně tvrz, která byla v druhé polovině 18. století přestavěna na neveliký barokní zámek.²³³ Objekt je v současné době v soukromém vlastnictví a slouží jako obytná budova.²³⁴

Název přejal zámek od vsi.

Doklady: 1788 *Zageczicze*; 1848 *Zaječice*²³⁵

²³¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 510–511.

²³² Tamtéž, s. 516

²³³ Tamtéž, s. 546.

²³⁴ SUCHÝ, Antonín ml. Dějiny obce: Stručná historie OBCE ZAJEČICE [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <http://www.zajecice.cz/dejiny-obce>.

²³⁵ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 711.

Zámorsk

3 km sz. od Vysokého Mýta

Přestavba původní tvrze v dnešní zámek proběhla pravděpodobně ve dvou etapách. V průběhu první etapy v druhé polovině 17. století došlo k přestavbě samotné renesanční tvrzi do barokní podoby. V polovině 18. století bylo přestavěno jižní průčelní křídlo, čímž byla celková přestavba dokončena.²³⁶ Zámek je dnes využíván Státním oblastním archivem. Na nádvoří se také pravidelně pořádají koncerty.²³⁷

Název přejal zámek od města.

Doklady: 1664 z *Zámorsku*; 1789 *Zamorsk*; 1837 *Zamorsk*; 1848 *Zámorsk*²³⁸

Zdechovice

6½ km jz. od Přelouče

Zámek vznikl přestavbou původní tvrze na přelomu 16. a 17. století za Vrábských z Vrábí. Od r. 1952 slouží potřebám státní správy.²³⁹

Název přejal zámek od města.

Doklady: 1654 *Zdechowicze*; 1789 *Zdechowicze*; 1837 *Zdechowitz*; 1854 *Zdechovice*²⁴⁰

Zubří

7 km j. od Nasavrk

Zámek se poprvé připomíná r. 1721, ale vznikl pravděpodobně dříve – kolem r. 1709 buď ještě za dřívějšího majitele Albrechta Ladislava Kapouna ze Svojkova, který Zubří držel do zmíněného r. 1709, nebo za následujícího majitele Antonína Puteaniho. Zámek často střídal své majitele, až r. 1948 připadl státu.²⁴¹

Název přejal zámek od města.

Doklady: 1789 *Zubržy*, *Subržy*; 1837 *Zubřj*; 1848 *Zubří*²⁴²

²³⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 548.

²³⁷ Historické budovy a památky v obci: Zámek v Zámorsku [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.zamorsk.cz/pamatky-v-obci>.

²³⁸ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 729.

²³⁹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 554.

²⁴⁰ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 758.

²⁴¹ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 560.

²⁴² PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 789.

Žamberk

16 km sv. od Ústí nad Orlicí

Zámek v Žamberku se poprvé připomíná r. 1600. Nechal ho pravděpodobně vystavět Mikuláš z Bubna, který r. 1575 odkoupil od Karla Žampacha jeho díl Žamberka.²⁴³ Dnes na zámku sídlí Střední škola obchodu, řemesel a služeb Žamberk, která se zasloužila o modernizaci budovy v 80. letech 20. století.²⁴⁴

Název přejal zámek od městečka, v němž byl vystavěn.

Doklady: 1637 *Sanfftenbergkh*; 1654 *Žiambergk*; 1790 *Senftenberg*, *Žamberk*, *Zamberg*; 1836 *Senftenberg*, *Žamberk*; 1848 *Žamberk*, *Zenftenberg*²⁴⁵

²⁴³ ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989, s. 563.

²⁴⁴ Historie školy [online]. 19.3.2017 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.ssorszamberk.cz/o-skole/historie-skoly>.

²⁴⁵ PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957, s. 803.

5 VÝRAZNÉ TENDENCE PŘI TVOŘENÍ NÁZVŮ

V poslední kapitole své práce se zaměřím na nejvýraznější tendence uplatňující se při tvoření názvů hradů a zámků. V první řadě je důležité si uvědomit základní rozdíl mezi oběma typy objektů.

Hlavní funkce hradu bývá obranná, čemuž odpovídá obvykle i místo jejich vzniku. Byly stavěny daleko od civilizace, nejčastěji na kopcích či jinak nedostupných místech. To je jedním z důvodů, proč u hradů můžeme předpokládat více primárních názvů než u zámků. Nenacházejí se v obci, jejíž jméno by přejaly.

Oproti tomu zámky v dnešním významu (vymezení pojmů hrad a zámek bylo po dlouhou dobu problematické, více viz úvodní kapitola) slouží především k obývání a odpočinku šlechty. Jedná se zejména o novověké objekty, které se stavěly poblíž měst či přímo v nich.²⁴⁶ Z toho důvodu mezi zámeckými jmény budou patrně převažovat ta sekundární, která jsou nejčastěji přejatá od obce, v níž byl zámek vystavěn.

Tyto předpoklady potvrzuje předchozí část mé práce. Mezi hradními jmény skutečně převažují primární názvy nad sekundárními, a to v poměru 22:9. Oproti tomu mezi jmény zámků si lze všimnout přesně opačné, a ještě výraznější tendence. Pouze 5 zkoumaných zámků je pojmenováno primárním názvem (1 ze zámků má dva primární názvy), oproti tomu 41 zámků v Pardubickém kraji nese jméno sekundární (3 z nich byly v jisté době označovány i primárním názvem).

V kapitole se dál budu zabývat pouze primárními názvy, jelikož ty sekundární jsou až na výjimky přeneseny z názvů měst a obcí.

5.1 Německá kompozita

Není překvapivé, že nejpočetněji jsou mezi primárními jmény zastoupena německá kompozita, neboť většina hradů se stavěla ve 13. nebo 14. století, kdy zde byla tzv. „německá móda“. Tu přinesli spolu s rytířskou kulturou němečtí kolonizátoři, kteří přicházeli na české území zhruba od poloviny 13. století.²⁴⁷ Tyto německé názvy

²⁴⁶ VLČEK, Pavel: *Encyklopedie českých zámků*. Praha: Libri 1994, s. 9.

²⁴⁷ DAVID, Jaroslav: VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Poslední změna 2. 11. 2019, dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ

nejčastěji odkazují k poloze hradu, k jeho charakteristice, k přání zakladatelů nebo k osobnímu jménu zakladatele. Někdy se jedná i o poněkud dosavadní názvy.

Mezi první skupinu názvů, tedy jména vztahující se k poloze hradu, patří například *Humperky*, jejichž současný název se vyvinul z německého *Hohenberg* ‚vysoký vrch‘. Zajímavý je také název *Rabštejnek*, jehož původní německá podoba *Rabenstein* odkazuje k faktu, že se jedná o malý hrádek na nepřístupné skále. Podle Sedláčka šlo o pravé ‚havraní hnízdo‘²⁴⁸. Název vztahující se k poloze hradu má i *Vildštejn* (‚hrad v divočině, pustině‘ nebo ‚hrad spojovaný se zvěří‘).

Středověké jméno související s přáním zakladatelů se vyskytuje u hradu *Rychmburgu* (vznik pravděpodobně z *Reichenburg* ‚bohatý hrad‘).

Německá kompozita, jejichž první člen odkazuje k antroponymu, najdeme v Pardubickém kraji spíše u zámků než u hradů. Jediné hradní jméno, u kterého by se dalo uvažovat o zařazení do probírané skupiny, je *Košumberk*, jehož název však není zcela vyjasněný. Buďto se může jednat o deantroponymické jméno znamenající ‚Košuův hrad‘, nebo o deapelativní označení s významem ‚hrad v podobě koše‘.²⁴⁹

Do poslední skupiny německých kompozit, tedy názvů vzniklých poněkud dosavadních názvů, patří původní název hradu Lichnice, *Lichtenburg* (z pův. *Světlik*).

Druhá vlna tvoření německých jmen pro nové objekty nastala v 18. a 19. století. V dané době byla němčina úředním jazykem českých zemí, které spadaly pod Rakousko-Uhersko a šlechta mluvila vesměs německy, proto je logické, že i svá sídla označovala ne česky, ale německy. Z tohoto období pochází zámky *Lusthaus* a *Theresienlust/Neulust*.

Z hlediska německých názvů v 19. století je zajímavý i zámek v Bystrém ze 16. století. Tento objekt v 19. století získal paralelní německý název *Frischberg*, jak uvádím již v hesláři. Můžeme tedy vidět, že německá móda nemusela být uplatňovaná pouze na nově vzniklé objekty, ale i na starší stavby, jejichž název se aktualizoval podle tehdejší potřeby.

Na základě dokladů u jednotlivých názvů si lze všimnout, že většina německých kompozit svou českou podobu začala získávat až po druhé polovině 19. století pravděpodobně v souvislosti s narůstající touhou po obrození českého jazyka.

²⁴⁸ SEDLÁČEK, August: Hrad, zámek a tvrz království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd., s. 143.

²⁴⁹ PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 334.

5.2 Posesivní názvy

Druhou významnou tendencí, o které bych se chtěla zmínit, je tvoření deantroponymických názvů pomocí posesivního sufixu. Tohoto způsobu si můžeme všimnout pouze u hradních jmen, a to u těch nejstarších. Podle *Nového encyklopedického slovníku češtiny*²⁵⁰ souvisí uvedený způsob pojmenování s vnitřní kolonizací zejména podél toku řek, kde vzniká nejstarší sídelní osídlení. Typicky se jedná o objekty vzniknuvší v 11. až 12. století (*Litomyšl, Chrudim*), ovšem posesivní sufix *-ov* nepřestal být ani v novější době produktivní, proto i hrady ze 14. století mají název tvořený uvedeným sufixem (např. *Strádov, Rozpakov* aj.).

5.3 Další tendence

Další výraznější tendencí projevující se při tvoření názvů hradů v Pardubickém kraji by mohlo být užívání sousloví. Tímto způsobem vznikly například názvy *Nový hrad* a *Nové hrady*, jelikož se jednalo o nové objekty v dané lokalitě, kde existovaly již starší stavby s fortifikační funkcí. Souslovný název obdržel také hrad Kyšperk, kterému bylo na konci 18. století říkáno *Supí hora* (překlad německého názvu).

Další způsoby tvoření názvů již nejsou ve vzorku z Pardubického kraje početněji zastoupeny, proto jim nevěnuji samostatnou podkapitolu. Jedná se o onymizaci apelativa (*Chudoba, Altán*) nebo o jména odvozená (*Orlík*).

²⁵⁰ DAVID, Jaroslav: VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Poslední změna 2. 11. 2019, dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ

ZÁVĚR

Práce měla za úkol shromáždit, klasifikovat a popsat názvy hradů a zámků v Pardubickém kraji včetně zapojení do historického kontextu, který je pro samotný popis nezbytný. Shromáždila jsem názvy 69 objektů, z nichž bylo 26 hradů a 43 zámků (resp. 25 hradů a 44 zámků, neboť současný zámek Litomyšl uvádím mezi hradními jmény, protože jméno vzniklo pro hrad, více viz úvod).

Dvě třetiny hradů se označují pouze primárním názvem, zatímco u zámků se jedná jen o jednu osminu. Tento nepoměr je způsoben stářím objektů, neboť zámky byly budovány značně později v již vytvořených městech, jejichž jméno přejaly. S tímto faktem také souvisí další důvod rozdílného pojmenování, kterým je funkce objektu. Hradní stavby byly většinou vystavovány v pusté krajině a měly převážně fortifikační funkci. Jejich jména obvykle souvisí s polohou hradu (*Vildštejn*, *Rabštejn* aj.), charakteristikou (*Rychmburk*, *Chudoba* aj.) nebo jménem zakladatele (*Litomyšl*, *Chrudim* aj.).

Zámky oproti tomu měly sloužit k obývání a odpočinku, proto pokud není název přejatý od města, tak nejčastěji pojmenovává tuto novou funkci (*Neulust*, *Lusthaus*).

Z doby do 13. století se v hesláři objevují pouze dva hrady, a to Chrudim a Litomyšl, který byl dále přestavěn na zámek. Tyto nejstarší objekty byly shodně pojmenovány podle jejich zakladatele, jak bylo pro tehdejší dobu typické (více viz kap. 5.2).

Značný nárůst stavby hradů začal v druhé polovině 13. století v souvislosti s další kolonizací. V této době se k nám dostala rytířská kultura a spolu s ní i „německá móda“, proto více než polovina všech objektů s primárními názvy má název německý. Německá móda se k nám vrátila na přelomu 18. a 19. století (více viz kap. 5.1).

Některé názvy (např. *Saldenstein*) nebylo možno dostatečně vyložit kvůli malému množství dokladů a historických údajů o objektu. Pro úplnost by bylo potřeba další bádání jak historické, tak jazykové.

REJSTŘÍK

A

Altán (viz Chrast) 33

B

Balda 35

Bělá nad Svitavou 35

Blatník 27

Brandýs nad Orlicí (i zámek, starý a nový) 29

Březovice 35

Bystré (viz Frischberg) 36

Č

Čachnov 36

F

Frischberg (viz Bystré) 33

Fürstenberg (viz Svojanov) 18

H

Heřmanův Městec 36

Hohenberg > Humperky (viz Skuteč) 16

Hrochův Týnec 37

Hvězda 37

Hylváty 38

CH

Choceň 38

Choltice 38

Chrast (viz Altán) 39

Chroustovice 39

Chrudim 11

Chudoba 15

K

Karle 12

Kladruby nad Labem 39

Klášterec nad Orlicí (viz Lusthaus) 40

Koclířov 40

Koldín 40

Košumberk 14

Králíky 41

Kunětická hora 30

Kyšperk (viz Supí Hora) 19

L

Lanškroun 41

Lanšperk 19

Lichtenburg > Lichnice 17

Litice 29

Litomyšl 11

Lukavice 42

Lusthaus (viz Klášterec nad Orlicí) 34

M

Medlešice 42

Mendryka 32

Mostek 42

N

Nabočany 43

Nasavrky 43

Neulust (viz Theresienlust) 34

Nové Hradky 25

Nový Hrad (viz Zítkov) 24

O

Oheb 30

Orlík (viz Saldenstein) 15

P

Pardubice 43

Podhořany u Ronova 44

Polička 28

Přestavlky 44

R

Rabštejnek 22

Ráby 45

Rosice 44

Rozpakov 13

Rudoltice 45

Rychmburk 24

S

Saldenstein (viz Orlík) 23

Seč 45

Semín 45

Skuteč (viz Humperky) 28

Slatiňany 46

Strádov 13

Supí Hora (viz Kyšperk)	25		
Svobodné Hamry	46	Z	
Svojanov (viz Fürstenberg)	28	Zaječice	47
		Zámorsk	48
T		Zdechovice	48
Theresienlust (viz Neulust)	32	Zítkov (viz Nový Hrad)	14
		Zubří	48
Ú		Ž	
Úhřetice	47	Žamberk	49
V		Žampach	31
Vejvanovice	47	Žumberk	20
Vildštejn	23		

SEZNAM LITERATURY:

- ADÁMEK, K. V. a kol.: Království české. VI, Východní Čechy. Část druhá. Praha: Nakladatel Pavel Körber 1914.
- DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Nakladatelství Libri 2009; 3. opr. vyd.
- GEBAUER, Jan: Hláskosloví jazyka českého. Praha: Nákladem Theod. Mourka 1877.
- Listiny archivu někdy olešnického. Ed. Josef Emler. In: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XIV. Ed. Josef Kalousek. Praha: Bursík a Kohout 1895, s. 522.
- LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004; 2. vyd.
- MACEK, J.: Hrad a zámek. Studie historicko-sémantická. ČCH 90, 1992, s. 3–16.
- NEZBEDA, Vilém.: K třídění jmen hradů, hrádků a tvrzí v Čechách. Onomastický zpravodaj ČSAV. XXXI, 1990, s. 87–103.
- OTTO, Jan: Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. První díl. A-Alpy. Praha: Nakladatel J. Otto 1888, s. 739.
- PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. CH-L. Praha: Česká akademie věd a umění 1949.
- Díl 3. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění 1951.
- Díl IV. S-Ž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1957.
- REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Voznice: Leda 2001.
- SEDLÁČEK, August: Hradky, zámky a tvrze království českého. Díl první. Chrudimsko. Praha: Argo 1993; 3. nezm. vyd.
- Díl druhý. Hradecko. Praha: Argo 1994; 3. nezm. vyd.
- Díl patnáctý. Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko. Praha: Argo 1998; 2. vyd.
- SPAL, Jaromír: Ke jménům hradů v Čechách, ZMK 13, 1972, s. 168–170.
- SVOBODA, Jan: Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha: Nakladatelství ČSAV 1964.
- SVOBODA, Jan – ŠMILAUER, Vladimír: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 5. Dodatky k dílu Antonína Profouse. Praha: Nakladatelství ČSAV 1960, s. 230.
- ŠIMEK, Tomáš a kol.: Hradky, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy. Praha: Svoboda 1989.

ŠMILAUER, Vladimír: Místní jména v okrese Česká Lípa. In Onomastický zpravodaj 24, 1983, č. 1, s. 320.

ŠVONCOVÁ, Zuzana. Svatá Brigita švédská a české země ve světle písemných pramenů. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2012. Vedoucí práce doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

TEPLÝ, Jaroslav: Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392. [část 2.]. In: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. Pardubice: Univerzita Pardubice - Ústav jazyků a humanitních studií 1999, s. 93-113.

TOMEK, Vratislav Václav a kol.: Po troskách české slávy. Hrady, zámky a tvrze české, jich založení, dějiny, pověsti a poklady umělecké. Díl II: Praha: Körber 1916.

VLČEK, Pavel: *Encyklopedie českých zámků*. Praha: Libri 1994

Internetové zdroje:

DAVID, Jaroslav: VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Poslední změna 2. 11. 2019, dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ

Elektronický slovník staré češtiny [online]. Praha: Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2006 [cit 2020-04-05] Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

Index Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody [on-line]. Eds. K. Oliva (jr.) a L. Olivová–Nezbedová. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

-ík/-ník, in: ŠIMANDL, Josef: *Slovník afixů užívaných v češtině* [online]. 18. 12. 2018 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.slovníkafixu.cz/heslar/-%C3%ADk/-n%C3%ADk>.

Historické budovy a památky v obci: Zámek v Zámrsku [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.zamrsk.cz/pamatky-v-obci>.

Historický vývoj: Bylo nebylo... [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.hrad-kunetickahora.cz/cs/o-hradu/historie>.

Historie [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://chroustovice.cz/skola/historie/>.

Historie [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://vildstejn.cz/historie>.

Historie [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.zamek-hrochuv-tynec.cz/historie-a5>.

Historie hradu [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <http://www.svojanov.cz/historie-a-prohlidky>.

Historie školy [online]. 19.3.2017 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.ssorszamberk.cz/o-skole/historie-skoly>.

Hrad Košumberk [online]. 16. 1. 2011 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.castles.cz/hrad-kosumberk/galerie-obrazky-nakresy-historie.html>.

Hrad Žumberk v současnosti [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://www.obeczumberk.cz/index.php?nid=3521&lid=cs&oid=3757793>.

Chocenský zámek [online]. [cit. 2020-02-19]. Dostupné z: <http://www.orlickemuzeum.cz/chocensky-zamek.html>.

KONEČNÝ, Vratislav. Zpustošený Rabštejnek zachránili pro budoucnost kamarádi z dětství [online]. 16. 11. 2019 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/zpustoseny-rabstejnek-zachranili-pro-budoucnost-kamaradi-z-detstvi-40303816>.

Lanškrounský zámek [online]. 22.10.2015 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.lanskroun.eu/lanskrounsky-zamek/d-2355>.

Návštěva hřebčína [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.nhkladruby.cz/pro-navstevniky/#okruh>.

Rekonstrukce zámku a parku [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.zamek-slatinany.cz/cs/o-zamku/Rekonstrukce-zamku-a-parku>.

SUCHÝ, Antonín ml. Dějiny obce: Stručná historie OBCE ZAJEČICE [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <http://www.zajecice.cz/dejiny-obce>.

Svatební obřady v Chrasti na zámku [online]. 6.2.2017 [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <http://www.mestochrast.cz/svatebni-obrady-v-chrasti-na-zamku/d-7229>.

URBAN, Dalibor. Opravy torza severního paláce [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <https://www.hrad-litice.cz/cs/o-hradu/obnova-hradu>.

Zajímavosti o zámku [online]. 6.2.2020 [cit. 2020-02-19]. Dostupné z: <https://www.zamek-choltice.cz/o-nas-zajimavosti/zajimavosti-o-zamku/>.

Zámek a park v anglickém stylu [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <http://www.hermanuv-mestec.cz/volny-cas/zajimava-mista-a-okoli/zamek-a-park/>.

Zámek Nasavrky [online]. 2.6.2015 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <http://www.nasavrky.cz/zamek/d-1149>.

ZÁVORKOVÁ, Radka. Zřícenina hradu Strádova. Ve Strádovském pekle nad údolím řeky Chrudimky [online]. 28.8.2015 [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://www.nasavrky.cz/zricenina-hradu-stradova/d-2251>.

MAPOVÉ PŘÍLOHY

I. Hradní primární jména

1. Fürstenberg
2. Hohenberg → Humperky
3. Chrudim
4. Chudoba
5. Karle
6. Košumberk
7. Kyšperk
8. Lanšperk
9. Lichtenburk → Lichnice
10. Litomyšl
11. Nové Hradý
12. Nový Hrad
13. Orlík
14. Rabštejnek
15. Rozpakov
16. Rychmburk
17. Saldenstein
18. Strádov
19. Supí hora
20. Vildštejn
21. Zítkov
22. Žumberk

Vysvětlivky:

Červená: Onymizace apelativa

Hnědá: Odvozené názvy

Modrá: Německá kompozita

Zelená: Sousloví

Oranžová: Posesivní názvy

II. Hradní sekundární jména

1. Blatník
2. Brandýs nad Orlicí
3. Litice
4. Kunětická hora
5. Oheb
6. Polička
7. Skuteč
8. Svojanov
9. Žampach

Vysvětlivky:

Červená: Přenesená z oikonym na základě polohy v blízkosti konkrétního sídla

Modrá: Přenesená z oikonym vzdálených objektů na základě určité souvislosti

Zelená: Přenesená z anoikonym

III. Zámecká primární jména

1. Altán
2. Frischberg
3. Lusthaus
4. Mendryka
5. Neulust/Theresienlust

Vysvětlivky:

Červená: Přejmutí antroponyma

Modrá: Německá kompozita

Zelená: Onymizace apelativa

IV. Zámecká sekundární jména

1. Balda
2. Bělá nad Svitavou
3. Březovice
4. Bystře
5. Čachnov
6. Heřmanův Městec
7. Hrochův Týnec
8. Hvězda
9. Hylváty
10. Choceň
11. Choltice
12. Chrast
13. Chroustovice
14. Kladruby nad Labem
15. Klášterec nad Orlicí
16. Koclířov
17. Koldín
18. Králíky
19. Lanškroun
20. Lukavice
21. Medlešice
22. Mostek
23. Nabočany
24. Nasavrky
25. Pardubice
26. Podhořany u Ronova
27. Přestavlký
28. Rosice
29. Ráby
30. Rudoltice
31. Seč
32. Semín
33. Slatiňany
34. Svobodné Hamry
35. Úhřetice
36. Vejvanovice
37. Zaječice
38. Zámorsk
39. Zdechovice
40. Zubří
41. Žamberk

Vysvětlivky:

Červená: Přenesená z oikonym na základě polohy v blízkosti konkrétního sídla